

Berne op weg naar Spaans-Brabant 1640-1680 *

SUMMARIIUM

Abbatia Bernensis saeculo decimo sexto plurimis angustiis obnoxia fuit. Angustiae ac difficultates permultae regionem Hollandiae speciatim tunc turbarunt. Exortae partim ex discidiis religiosis tempore sic dictae Reformationis, et partim ex rixis ac bellis protractis inter gubernium Hollandiae ac gubernium Hispaniae, cuius regimen tunc usque ad partes meridinales Neerlandiae sese extendebat. — Aedificia abbatiae Bernensis a Calvinistis igne combusta erant. Ita ut vita conventualis aegerrime sustineri potuerit. Communitas Bernensis vero non periit. Cura pastoralis in paroeiis Bernensibus concreditus finem non habuit. Interim variis aliis tentaminibus inceptis, postea vero derelictis, nonnulli Bernenses tetenderunt in Vilvoorde (non longe ab abbatiis praemonstratensibus Grimbergensi ac Diligemensi). Hac ratione ex una parte regimen abba-

*) Aanleiding tot deze bijdrage vormde een op 10 december 1961 door wijlen H. Th. Heijman in de Abdij van Berne gehouden lezing. De oorspronkelijke opzet en tekst bleven slechts ten dele behouden; het gebruik immers van zekere nieuwe documentatie leidde reeds tot aanvulling en bewerking van de gegeven tekst. De titel van de bijdrage zelf, alsook de aantekeningen en bijlagen daarvan, komen geheel voor rekening van de schrijver.

Zie voor de besproken periode in het algemeen, en voor de aspecten van opleiding en zielzorg in het bijzonder : A. VAN DEN HURK, *Berne in de branding tijdens de Tachtigjarige Oorlog*, in : *Archief voor de geschiedenis van de katholieke kerk in Nederland*, 8 (1966), p. 1-61. Voor de plaatselijke situatie te Vilvoorde, zie : J. NAUWELAERS, *Histoire de la ville de Vilvorde*, Paris-Bruxelles-Courtrai, 1941-1950, 2 tomes. Voor Berne, zie : tome 2, p. 327-335 en p. 486-492, alsook verspreide notities door de gebrekkige registers niet genoteerd. Voor een algemene oriëntatie omtrent bronnen en literatuur over heel de Vilvoordense periode van Berne, zie : P. PIEYNS-RIGO, *Abbaye de Berne, à Vilvorde*, in : *Monasticon Belge*, tome 4, p. 676-685 (Liège, 1969).

Verwijzingen naar het archief van de Abdij van Berne, geschieden doorgaans met de afkorting AAB. Om het raadplegen ervan te vergemakkelijken wordt meermalen verwezen naar de twee grote folioboeken, waarin archivaris Willibrord Hoevenaars tussen de jaren 1900-1916 een zeer groot aantal stukken van het archief heeft afgeschreven, en die we aanduiden met de naam : *Kopieboek*.

tiale in suo vigore remansit; ex altera parte candidati ad novitiatum ac professionem, licet pauci numero, admitti potuerunt. — Adiuncta varia vitae canonicorum Bernensium, currentibus annis 1640-1680, in hoc articulo, documentis variis authenticis ornato, describuntur. Ita ostenditur qua ratione vita religiosa Bernensium ita ordinari potuerit ut postea, plurimis annorum decenniis transactis, in Heeswijk instaurari possibile fuerit.

Inleiding.

Zoals bekend is, werd de oude Abdij van Berne bij Heusden in 1572 zwaar geplunderd. Op 25 september 1579 werd de Abdij groten-deels platgebrand, en kort daarna kwamen Stad en Land van Heusden in de macht van de Staatsen. Rond deze tijd trokken de Bernenses zich terug op de nog hecht in Spaanse handen zijnde vestingstad 's-Hertogenbosch, waar men vanouds een refugiehuis bezat. Tientallen jaren zouden in het oude Berne slechts een provisor en wat knechten verblijven.

Deze merkwaardige toestand, dat de bakermat van de Abdij en haar voornaamste bezit onder de macht van de Republiek vielen en dat men in ballingschap op Spaans gebied woonde, duurde bijna een halve eeuw. Maar toen Jan Moors in 1621 door de Spaanse koning tot abt benoemd was, besloot hij weldra, om zich in Den Bosch te vestigen, en daar een grote abdij te stichten. Dit officieel verleggen van de plaats van vestiging bracht ook zijn juridische gevolgen mee, en daarom vond dan ook op 9 juli 1626 een « Brabantisatie », van het bezit der Abdij plaats.

De overgang van Den Bosch naar Staatse zijde op 14 september 1629 haalt echter weer een streep door het plan van de Brabantse abdij. De terugtocht van Berne en Den Bosch zet zich nu voort naar het buitenverblijf te Heeswijk, gelegen in de voorlopig nog omstreden Meierij. Hier kon abt Moors voor zichzelf en een klein gevolg in eerste instantie een verblijfsvergunning krijgen. In latere jaren kon hij ook bij tijd en wijle zijn intrek nemen in de overgebleven bijgebouwen te Berne. Maar nóch Heeswijk, nóch Berne konden enige garantie bieden voor een veilig domicilie op langere termijn. Moors zag wel uit naar veilige plaatsen van vestiging, dicht bij de Meierij. Het lijdt geen twijfel, dat hij daarbij aan de vrije heerlijkheid Bokhoven, het Land van Ravenstein en de heerlijkheid Kranendonk bij Eindhoven gedacht heeft.

Moors had vele contacten met de landsregering te Brussel en de Zuid-Nederlandse abdijen der Orde, waar zich ook de opleiding van de kandidaten der Abdij sinds het Twaalfjarig Bestand steeds meer voltrok. Maar ondanks die sterke verbindingslijnen met het Zuiden, heeft hij blijkbaar nooit ernstig over een terugtocht naar het hart van het oude hertogdom Brabant gedacht. Pas zijn opvolger, prelaat Bosch, zou daar toe komen, toen het wapengeweld van de Tachtigjarige Oorlog ging plaats maken voor de onderhandelingen te Munster. Gedwongen door de tijdsomstandigheden ging men over een uitwijken naar het Zuiden denken, en dat leidde er toe, dat men uiteindelijk de weg naar Vilvoorde insloeg. Tussen het zich in gedachten richten op de Spaanse-Nederlanden en het daar bereiken van een soort definitieve levenswijze, zouden ongeveer veertig jaar verlopen; de jaren 1640 en 1680 geven daarom ten naasten bij de chronologische begrenzing van deze bijdrage.

De laatste lotgevallen van het oude Berne.

Op 12 februari 1641 werd Maximiliaan Moors, advocaat te Brussel, en broer van prelaat Jan Moors van Berne (1621-1641), bij Jan Maas, abt van 't Park en vicaris van de generaal, ontboden, om een onderhoud te hebben over wat er moest geschieden om een coadjutor te krijgen voor prelaat Moors¹⁾. Er was «*periculum in mora*»; prelaat Moors was reeds lang en zwaar ziek.

De zaak werd blijkbaar dan ook met spoed aangepakt. Op 21 februari immers reeds zond de kardinaal-infant Ferdinand van Oostenrijk een verzoekschrift van de abt van Berne om een coadjutor door aan de prelaat van Sint-Michiels te Antwerpen, J. Chr. van der Sterre²⁾. De bemoeienis van de Spaanse regering kon vanwege de tijdsomstandigheden niet ver gaan, en moest min of meer ondergronds blijven. De Brusselse stukken noteren dan ook over de keuze van een coadjutor in 1641: «*ze vond in het geheim plaats, omdat het kwartier van Heusden en de stad Den Bosch bezet waren door de Hollanders*». De abt van Sint-Michiels kreeg dan ook aangepaste instructies. Hij moest als het ware op eigen gelegenheid, zonder iets te laten blijken

¹⁾ AAB, afd. I, V D, map *Abdij en de Heren van Heeswijk en Dinther*, alwaar rekening van Maximiliaan Moors, 1636-1642, Ook in kopie aanwezig.

²⁾ Algemeen Rijksarchief te Brussel (verder geciteerd als : ARA), *Fonds Raad van State*, nr. 1216.

van zijn opdracht, de kloosterlingen van Berne met drie of vier tegelijk bij zich roepen, om ze te polsen omtrent de meest geschikte kandidaat, en naar wegen zoeken om de stemmen zo discreet en geheim mogelijk binnen te krijgen. Om dat laatste te bereiken, schakelde de abt van Sint-Michiels, die vanwege de retorsies geen toegang tot de Meierij had, zijn collega van Postel, Cornelius van Boesdonk in, die met zijn vrijgeleide voor zijn parochies daar meer bewegingsvrijheid genoot. De abt van Postel staat dan ook naast die van Sint-Michiels als commissaris vermeld, maar de hooggeplaatste leek uit regeringskringen, later vaste partij bij het informatie-proces, ontbreekt.

Het heeft er alle schijn van, dat de abten van Sint-Michiels en Postel in die moeilijke en onzekere omstandigheden er allereerst op uit waren, dat er iemand volgens de algemene normen van het kerkelijk recht en de ordesstatuten zou worden gekozen, en dat ze daarna de zaken met de regering in Brussel zagen te plooiën.

Allereerst dan de canonieke keuze. Op 18 april 1641 werd Leonardus Bosch, die met meerderheid van stemmen tot coadjutor was gekozen, als zodanig benoemd en bevestigd ³⁾. Reeds op 20 april 1641 kwam prelaat Moors te overlijden.

Op 10 mei 1641 had een nieuwe keuze plaats en werd Bosch met algemene stemmen tot abt gekozen, en door prelaat Joannes Chrysostomus van der Sterre, abt van Sint-Michiels te Antwerpen, vicaris van de generaal in de Brabantse circarie, « cum plenitudine potestatis visitator apostolicus », benoemd en bevestigd ⁴⁾.

De installatie had plaats in de Abdij van 't Park, zoals de Bernse novice Cornelis de Jode, die daarvan ooggetuige was, veel later wist te vermelden ⁵⁾. Pas op 21 september 1642 diende de Bossche bisschop Joseph van Bergaigne in stilte, zonder zang, de abtswijding toe in de kapel van de Sint-Michielsabdij. Prelaat van der Sterre en prelaat Joannes-Baptista de Haseleer, abt van Diligem, verleenden daarbij assistentie ⁶⁾.

Voor wat betreft de inmenging van regeringszijde bij de keuze, zowel van Den Haag als Brussel, diene men op het volgende te letten.

³⁾ Zie : Bijlage 1, eerste deel.

⁴⁾ Zie : Bijlage 1, tweede deel.

⁵⁾ Brief van Cornelis de Jode, d.d. 15 februari 1677 aan Libert de Pape, prelaat van Park en vicarius generalis der Brabantse circarie, berustend in archief der Abdij van Park. In afschrift aanwezig in : *Kopieboek*, II, p. 258, nr. 24.

⁶⁾ AAB, afd. I, V E.

Het was de Retorsie-tijd (1629-1648), waarbij Spanje en de Republiek elkaar met maatregelen en tegenmaatregelen bekogelden. Kon men bij de keuze van prelaat Moors (1621) nog de koninklijke weg bewandelen, in de Retorsie-tijd lag op deze weg een Spaanse en een Friese ruiter. Beide hindernissen moesten genomen worden.

Vooreerst dient men in acht te nemen, dat men het overlijden van Jan Moors op 20 april 1641 verschillende weken geheim heeft gehouden, om aan de Staatse partij « d'orsaecke te benemen van iet tegens de goederen van Berne te attenteren » ⁷⁾.

Dat men ook in het Zuiden niet op korte termijn op de hoogte was van de dood van prelaat Moors, blijkt uit het volgende. Op 24 april 1641 bericht de aartsbisschop van Mechelen aan de kardinaal-infant, dat hij de stemmen van prelaat Moors en van de religieuzen van Berne had binnengekregen voor de keuze van een nieuwe coadjutor. De adviezen van de abten van Sint-Michiels en Postel luiden, dat men prior Leonardus Bosch moest benoemen. Deze had in 1621 reeds de voorkeur gehad van de conventualen, maar was toen door de koning niet benoemd, omdat hij nog erg jong was en nog te Leuven studeerde. Prelaat Moors sprak zich echter zeer nadrukkelijk uit voor zijn 36 jaar oude provisor Balthasar Janssen; zou de koning hem niet willen benoemen, dan verzocht hij de benoeming van een andere kandidaat op te schorten, ongeacht de grote risico's die aan het ontbreken van een opvolger op het moment van zijn overlijden zouden vast zitten. De aartsbisschop adviseert, om de benoeming van Bosch toch door te zetten, want Balthasar Janssen benoemen tegen de wens van zo velen zou nog bezwaarlijker zijn. Om de zaak in der minne te schikken, acht hij het beste, dat de abt van Postel naar de zieke abt van Berne gaat, om die te bewerken, dat hij ter wille van het convent zal instemmen met de wil van de koning, om Bosch te benoemen ⁸⁾. Nadat de koning deze zienswijze op 27 april heeft goedgekeurd, gaat er diezelfde dag een brief uit van de kardinaal-infant aan de prelaat van Sint-Michiels, met het verzoek, dat deze zijn collega van Postel zal verzoeken, om naar de Meierij te gaan, en om daar de zieke Jan Moors te gaan bepraten ⁹⁾.

⁷⁾ Zie : Bijlage 9.

⁸⁾ ARA, Brussel, *Fonds Raad van State*, nr. 1216. Brief van Jacob Boonen, aartsbisschop van Mechelen, aan de kardinaal-infant, d.d. 24 april 1641.

⁹⁾ *Id.*, Minuut van brief van kardinaal-infant aan de abt van Sint-Michiels, d.d. 27 april 1641.

Verder zwijgen de Brusselse stukken. De datum van de verzending van de koninklijke benoemingsbrief bleef in het register van het Fonds Raad van State oningevuld, en in het archief van Berne is het stuk trouwens niet te vinden. Uit het feit, dat de abt van Sint-Michiels de keuze van Bosch tot coadjutor op 18 april 1641 bevestigt, en dat deze op 27 april 1641, een volle week na de dood van Moors, aan het hof te Brussel nog volop ter discussie staat, blijkt duidelijk, dat men bewust of onbewust langs elkaar heen werkt. Van de kant van de Orde hadden de abten van Sint-Michiels en Postel de zaak waarschijnlijk reeds lang in kannen en kruiken, voordat de bevestiging en benoeming door het Spaanse staatshoofd, overeenkomstig het indult van 1515, eigenlijk aan bod kwam. De kwestie blijkt echter geen breekpunt te zijn geworden. Don Ferdinand, de kardinaal-infant en gouverneur-generaal van Koning Philips IV in de Zuidelijke-Nederlanden, zal in de gegeven omstandigheden de koninklijke rechten wel niet tot het uiterste geurged hebben. Met het Zuiden was men daarmee in het reine.

Maar nu de Friese ruiter! De Staten van Holland en Westfriesland dienden toch ook te weten, dat Berne nog bestond, ook al hadden ze haar goederen in het Land van Altena reeds op het einde van de 16^e eeuw aangeslagen en haar bij het ingaan van het Twaalfjarig Bestand het patronaat over de kerken van Oudheusden, Hedikhuizen, Vlijmen en Engelen ontnomen, alsmede de tienden van Oudheusden, de visserij «Tijdverlies» bij Berne en een daar gelegen uiterwaard ¹⁰⁾.

Om het voortbestaan van de abdij door de Staten bevestigd te krijgen, wendde men zich tot de Franse ambassadeur, nadat men deze had laten bewerken door Amalia van Solms, de gemalin van Frederik Hendrik, en door de onvolprezen raadspensionaris Jacob Cats ¹¹⁾.

¹⁰⁾ *Het dagboek van Prelaat Moors, 24 juni 1637-einde 1639*, uitgegeven door A. FRENKEN, in : *Bossche Bijdragen* 17 (1940), p. 28, 31-32, 47.

¹¹⁾ AAB, afd. I, V E, map *Brieven van Noordingen*. Noordingen aan Bosch op 24 en 27 september 1641 en aan de abdiadvocaat G. van Herlaer op 8 oktober 1641 : *Kopieboek*, p. 188-190. Vergelijk ook : p. 192-194 en 198. In de maanden mei-juni 1641 doet provisor Balthasar Janssen o.m. door een bezoek aan het legerkamp van Frederik Hendrik, pogingen, om tot een interventie van Frankrijk ten gunste van de abdij te komen. Dat die in feite tot stand kwam, blijkt uit een brief van de Prins aan Cats van 6 september 1641. Hij wijst daarin op een eerdere interventie van de koning van Frankrijk en van Richelieu ten gunste van Berne, «van welke Ordre gemelte Heer Cardinael sich verclaert generael te wesen». De brief van de ambassadeur van Frankrijk, waarin dat werd uitgespeeld, heeft echter «meer quaets als goet gedaen». Toch riskeerden

Het scheelde maar 'n haar of 't was misgelopen. Men had de Franse ambassadeur erop gewezen, dat Berne tot de Orde van Prémontré behoorde, en dat niemand minder dan Kardinaal Richelieu aan haar hoofd stond (1635-1642). Maar toen sprongen enige Statenleden over-eind, zeggend, dat Berne dus bezit was van de fameuze kardinaal en ze dus nooit de goederen van Berne konden verwerven ten bate van de dominees. 't Werd gesust en de keuze van prelaat Bosch werd als kennisgeving aangenomen.

Wilde prelaat Bosch zich voor de buitenwereld als abt van Berne doen kennen, dan diende hij in de gehavende abdij zijn optrek te nemen. Dirk van Noordingen, de pleitbezorger van de Abdij in Den Haag, raadde hem dat trouwens reeds in mei 1641, vlak na zijn keuze, aan ¹²⁾. Uit het journaal van Catharina van Horenbeek ¹³⁾, de pachteres van Berne, blijkt, dat hij daar dan ook geregeld verbleef, zodat men nauwelijks kan zeggen, waar hij méér woonde, in Berne of in Heeswijk. Zeer precies tekende zij de data op van zijn komst en zijn vertrek. Aankomst 25 juni 1641; vertrek 24 juli 1641. Aankomst 2 september 1641; vertrek 2 oktober 1641. En zo gaat het verder tot 13 februari 1649, zijn laatste vertrek uit Berne.

Enghartig was de Heeswijkse boerenjongen Leendert Bosch geenszins. Terwijl Libert de Pape, abt van Park, ten opzichte van de Protestanten verklaarde : « Inter quos in recto stare non est virtutis humanae, sed solius potentiae divinae » ¹⁴⁾, schuwde prelaat Bosch die

de Staten geen conflict met Richelieu, door het bezit van Berne af te staan aan de steeds meer opdringende predikanten. Heel 't jaar 1642 door waren dezen zeer actief, en toen Richelieu op 4 december van dat jaar stierf, wilden ze de zaak meteen forceren. Maar op de vergadering van 21 september 1643, waarop Prins Frederik Hendrik zelf tegenwoordig was, liet het Statencollege de abt van Berne nog in het bezit en beheer van zijn goederen.

¹²⁾ AAB, afd. I, V E, map *Brieven van Noordingen*, in fine maji 1641. « Iek vinde onderwijl goet en raetsaem, dat Uw Edele Eerwaerdicheijt hoe eer ende opt spoedichste nae d'Abdije van Berne gelieve te vervougen ende aldaer residentie te houden, om redenen inde possessie ende regieringe te blijven ».

¹³⁾ AAB, afd. I, V E, *Extract uijtte journaelen van Catharina van Horenbeek, 25 juni 1641-10 februari 1649*, p. 20. Voor de volgende data, zie : p. 1-3.

¹⁴⁾ Libert de Pape in een brief van begin januari 1667 aan prelaat Bosch, waarin hij schrijft over diens neef Lucas Sjongers, op dat moment novice in Park : *Kopieboek*, II, p. 257, nr 21. De Pape vreest, dat Sjongers later in de zielzorg tussen de Protestanten zal bezwijken. De vrees voor het Protestantisme was vijftig jaar later nog niet verminderd, en misschien werd men ook door het schisma van Utrecht kopschuw. Maar het provinciaal kapittel van 1718 schuwde in alle geval Amsterdam en Holland nog

omgang niet. Nauwelijks is hij als abt in Berne gekomen, of hij ontvangt en tracteert de predikant van Herpt, Dominus Arnoldus Menninga met vrouw en kinderen ¹⁵).

Tussen hoop en vrees omtrent het lot, dat Berne te wachten stond, verbleef de abt dus afwisselend te Berne of Heeswijk, op het buitenverblijf aldaar. Hier had Balthasar Janssen de wacht betrokken als pastoor van Heeswijk en provisor van Berne. Was de prelaat in Berne, dan schreef hij getrouw naar zijn provisor. De prior, Joachim Keyzers, was pastoor te Berlicum. Met uiterlijke zorgen gingen voor de prelaat innerlijke gepaard. Toen reeds, zoals uit genoemde correspondentie blijkt, wist hij niet, wat aan te vangen met een van zijn jongste onderdanen, Joannes Chrysostomus van Besouwen ¹⁶), en een oudere onderdaan, Arnoldus van Lent, noemde de prelaat kortweg « een boefke » ¹⁷).

De prelaat deed al het mogelijke om het onvoorstelbare onheil van Berne's ondergang af te weren. Zelf toog hij meermalen naar Den Haag, waar hij logeerde in « De Bell » bij « De Leidse wagens » ¹⁸). Maar hoeveel goede relaties hij daar ook had, zelfs onder de Gecommitteerde Raden, de ramp bleek na het sluiten van de Westfaalse vrede (30 januari 1648) niet langer te keren. De 9^e juli 1648 viel in de vergadering der Staten van Holland en Westfriesland het besluit, de abdij op te heffen. De prelaat verbleef toen in Berne ¹⁹). Eerst op 13 februari 1649 verliet hij met prior Keyzers de abdij definitief en begaven beiden zich naar Vlijmen ²⁰) en vervolgens naar Heeswijk. Tengevolge van het verbanningsdecreet der pastoors (16 juni 1648) hadden Balthasar Janssen

als de pest! « Ob rationes capitulum moventes, prohibetur, ne annuae deambulationis causa facile detur confratribus licentiam eundi Amstelodamum et Hollandiam pervagandi » (*Acta et decreta Capituli Provincialis Circariae Brabantiae 1718*, p. 45).

¹⁵) *Journal van Catharina van Horenbeek*, p. 3, 18 juli 1641. Volgens *Van Alphen's nieuw kerkelijk handboek*, Jg. 1949, p. 263, was Arnoldus Menningus (Menninga) van 1627 tot zijn dood in 1644 predikant voor Hedikhuizen en Herpt.

¹⁶) AAB, afd. I, V E, map *Brieven van Bosch aan Balthasar Janssen*. Brief d.d. 24 oktober 1643.

¹⁷) *Id.*, brief d.d. 12 september 1645.

¹⁸) *Id.*, brieven d.d. 20 juli en 1 augustus 1642. Balthasar Janssen is dan volgens adres « gelogeert in Den Belle bij de Leijdsche Wagens ». Ook Bosch zal daar wel zijn intrek genomen hebben.

¹⁹) *Journal van Catharina van Horenbeek*, p. 18.

²⁰) *Id.*, p. 20.

en Cornelius van Grinsven Heeswijk verlaten en waren dezen uitgeweken naar Uden ²¹⁾ in het vrije Land van Ravenstein.

Maar vigilant als prelaat Bosch was, wist hij reeds 25 mei 1649 van de schepenen van Heeswijk een verklaring te verkrijgen, dat hij en zijn provisor « bij publieke tolerantie » tot de ingezetenen van Heeswijk behoord hadden en nog behoorden, en dat zij zich als zodanig hadden aangegeven bij het dorpsbestuur, overeenkomstig een plakkaat der Staten, dat hier 16 mei 1649 was afgekondigd ²²⁾.

Intussen schonk het hem voldoening dat de Staten op 26 november 1648 hadden besloten een behoorlijke schadevergoeding uit te keren ²³⁾. Met ingang van 1 januari 1649 werd in feite een jaarlijkse alimentatie uitgekeerd van 2000 gulden aan prelaat Bosch, 900 gulden aan prior Keysers (gewezen pastoor van Berlicum), 900 gulden aan provisor (en supprior) Balthasar Janssen (gewezen pastoor van Heeswijk), en 500 gulden aan Rudolf Segers, pastoor in Bokhoven, August Janssen (gewezen pastoor in Lithoyen), Wouter Meinderts, Cornelis van Grinsven, Bartholomeus Somers, August Ketelaars, Jan Waterloo, Cornelis de Jode en Jan van Besouwen. Tot en met het jaar 1650 waren allen in leven. Zodoende ontving de opgeheven abdij de eerste twee jaar 2 maal (2000 + 1800 + 4500) = 16.600 gulden.

Met gemengde gevoelens zal prelaat Bosch op 7 juni 1649 te Delft bij het Kantoor van de Geestelijke Goederen in Holland het traktement in ontvangst hebben genomen na het overleggen van een attestatio de vita voor hem zelf en voor zijn onderdanen ²⁴⁾. Elke

²¹⁾ *Brieven van Bosch aan Balthasar Janssen*, brief d.d. 19 juli 1648.

²²⁾ AAB, afd. I, V E.

²³⁾ AAB, afd. I, V E, map *Traktementen*. Zie ook : A. VAN DEN HURK, *Berne in de branding tijdens de Tachtigjarige Oorlog*, in : *Archief voor de geschiedenis van de katholieke kerk in Nederland*, 8 (1966), p. 57, waar behalve van de prelaat, prior en provisor sprake is van elf religieusen, terwijl in werkelijkheid later slechts aan negen een jaargeld wordt uitgekeerd. Ook de op p. 58 gepubliceerde lijst omvat elf namen. Bij de uitbetaling kwamen Fulco van Riel, die naar de Capucijnen was overgegaan, en de weggelopen Nol van Lent, blijkbaar niet aan hun trekken. Op p. 52-53 blijkt eveneens, dat de Abdij « provisioneelyck » op een jaargeld van 2500 gulden voor de prelaat, 1200 voor prior en provisor ieder afzonderlijk, en 600 voor ieder der religieusen gemikt had.

²⁴⁾ AAB, afd. I, V E, *Register ontvangsten tot onderhoud*, fol. 1 vo. Tevoren had prelaat Bosch op 4 juni bij ede moeten verklaren, dat hij naar beste weten geen zaken of goederen van de abdij voor de Staten van Holland en Westfriesland verborgen had gehouden. Zie : A. VAN DEN HURK, *l.c.*, p. 58. Meermalen betaalde Crab de traktementen ook persoonlijk in Den Bosch of zelfs te Heeswijk uit.

drie maanden mocht hij voortaan terugkomen. Het gebeurde wel eens, dat de prelaat de termijn vergat, en dan zond de ontvanger Dirck Crab een briefje om hem aan de gereedliggende speciën te herinneren (22 juli 1656).

Intussen had de verpachting der goederen van de abdij haar beslag gekregen onder supervisie van Dirck Crab, die door de Gecommitteerden ook benoemd was tot beheerder van de abdijgoederen. De Hollandse goederen van de abdij werden op 22 en 23 oktober 1648 verpacht in het stadhuis van Heusden²⁵). De Brabantse goederen ondergingen op 29 oktober 1648 eenzelfde lot in de woning van de Bossche pensionaris en ontvanger Johan Gans. De Gelderse goederen kwamen op 3 november 1648 in de herberg « De Paus » te Tiel onder de hamer. De Stichtse goederen tenslotte werden op 9 november 1648 verkocht in een herberg te Amersfoort.

Maar Dirck Crab, die zich welwillender toonde, dan zijn naam deed vermoeden, was ervoor te vinden geweest, dat een Bossche advocaat, tevens pleitbezorger van de abdij, Mr. Goyaert van Herlaar, het Heeswijks kasteeltje voor 5 jaar had kunnen huren, zodra de prelaat hier minstens kon wonen « bij publieke tolerantie ». Nog vóór het verstrijken van de pachttermijn stonden Gecommitteerden de prelaat op 23 januari 1653 toe, dat deze levenslang het kasteeltje c.a. kon gebruiken, zelfs zonder huur te betalen. Hier hield hij zijn domicilie tot 1657.

De aanloop te Vilvoorde onder provisor Balthasar Janssen.

Maar wat zou prelaat Bosch doen met de naar Heeswijk vloeiende geldstroom? Daar schafte zijn provisor, Balthasar Janssen, raad en hulp. In minder dan geen tijd (21 augustus 1649), nauwelijks een paar maanden nadat de prelaat de eerste keer 4150 gulden had gebeurd, wist hij voor de abdij, wier rechtspositie ten overstaan van het Spaanse regime toch wel zeer aanvechtbaar was, van Koning Philip IV octrooi

²⁵) De data en plaats van verkoop van de 4 complexen van abdijgoederen staan vermeld in een rekwest van prelaat Bosch d.d. 30 oktober 1648. Zie hiervoor : AAB, afd. I, V E, *Liber bonorum abbatae Bernensis*, p. 83-84. Voornoemd boek, lopende van 1649 tot 1704, bevat in het algemeen de eigendomstitels van de abdij. In chronologische volgorde geeft het afschriften van de koopakten van huizen en landerijen, alsook de lijsten van uitgeleende en opgenomen gelden. Ofschoon de originele stukken meestal voorhanden zijn, zullen wij gemakshalve bij voorkeur naar het *Liber bonorum* verwijzen.

te verkrijgen, dat hij, Balthasar in hoogsteigen persoon, voor 50.000 gulden goederen kon kopen in de Spaanse-Nederlanden ²⁶⁾. Nog geen maand later is reeds een belangrijke koop gesloten.

Immers, op 9 september 1649 verklaarden de schepenen van Vilvoorde, dat voor hen een procureur verscheen uit naam van Jhr. Jacques Philips van Dongelberg, Heer van Schaeuenberg. De procureur vertoonde een machtiging van een Brusselse notaris d.d. 23 juli 1649. Hierbij was de procureur gemachtigd om ten behoeve van Mr. Maximiliaan Moors (een broer van de overleden prelaat Moors) uit naam van prelaat Bosch en diens convent op te dragen aan Jhr. J. B. van de Wouwere te Vilvoorde :

eerstens een huis in de Brusselse Straat met de voorgevel aan die straat gelegen en met een uitgang naar de straat « De Meir » geheten. Hierbij behoorden een boomgaard, een neerhof, savoiren, een druiventuin en een vijver. Alles gelegen aan weerskanten van de rivier « De Woluwe » en achter uitkomend op de straat naar de parochiekerk ;
tweedens een korenmolen, de Ganzenmolen geheten, die draaide op de stroom in de Woluwe. De molen maakte deel uit van het tevoren genoemde erf ;

derdens een huis en hof naast die molen, tegenover het kasteel, met de gevel aan de straat naar de parochiekerk ;

vierdens het zogenaamde « Duitse huis ».

De koper kreeg het recht op een zitplaats, afgesloten met schrijnwerk, in de parochiekerk bij het betreden van het koor. Verder kon men ten behoeve van de brouwerij water halen uit de Woluwe. De koopsom bedroeg 16.000 gulden ²⁷⁾.

De provisor wist nu, waar hij zich neer kon laten. Op 8 oktober 1649 vertrok hij van Heeswijk met een wagen en knecht, met de koetskar en nog een kar van Peter Janssoon Hakkelaar. De 10^e kwam hij aan en vormde met Cornelis van Grinsven en Jan van Besouwen de nieuwe stichting. Daarna volgden drie wagenvrachten huisraad, die van een schip moesten worden gelost. Om goed voor de dag te komen

²⁶⁾ *Liber bonorum abbatae Bernensis*, p. 77-79. Men kreeg toestemming voor 50.000 rijns gulden goederen aan te kopen, voor welk bedrag men ook verlof had aangevraagd « reguardt nemende dat de supplianten wel seshien of seventhien personen in ghetal sterck sijn ». De aankoop van heerlijkheden werd in 't octrooi uitdrukkelijk verboden.

²⁷⁾ *Liber bonorum abbatae Bernensis*, p. 1-16.

schaftte hij seffens zes Spaanse leren stoelen aan ²⁸⁾. Daarvan konden de eerste gasten (7 november 1649) gebruik maken, door hem genodigd, zijnde de magistraat van Vilvoorde met de Raad en de oude magistraat, gevolgd door de secretaris e.a. Goed regalerend verzocht hij vrijheid van accijns en dat ze de nieuwe stichting in hun protectie zouden nemen ²⁹⁾.

In de komende jaren deed provisor Balthasar belangrijke aankopen.

In 1650 op 22 januari « de Bleek » en « de Munte »; op 10 februari 1 bunder en 14 roeien buiten de Mechelse poort; op 10 september 1 bunder buiten de Leuvense poort;

In 1651 1 huis op de Meir;

In 1652 op 31 augustus 1 bunder en $4\frac{1}{2}$ voet; op 23 november $\frac{1}{2}$ bunder en $\frac{1}{2}$ dagwand buiten de Leuvense poort, $\frac{1}{3}$ bunder op het Hoogveld; op 28 november bossen onder Perk en Elewijt;

In 1653 6 dagwanden en $5\frac{1}{2}$ roei op het Hoogveld;

In 1654 op 24 september 1 bunder wei aan de Zenne, op 9 oktober 1 bunder en 20 roeien wei, 1 dagwand en $84\frac{1}{2}$ roei, 1 dagwand en 37 roeien wei;

In 1656 op 21 februari 3 dagwanden in het broek, op 21 april $\frac{1}{2}$ bunder buiten de Vlaamse poort en $\frac{1}{2}$ bunder op het Hoogveld, op 4 mei 27 bunder en 24 roei, op 17 mei tenslotte nog 1 dagwand.

Bovendien had provisor Janssen hier en daar nog geld uitstaan. Na zijn dood (20 augustus 1657) werd door prelaat Bosch (overleden in 1668) geen onroerend goed meer gekocht, maar het binnengekomen geld uitgezet. Zo leende de prelaat een jaar na de dood van de provisor 12.000 gulden aan de gemeente Balen ³⁰⁾ (bij Mol), vermeerderd met 250 gulden soevereinen en nog eens 5.000 gulden. In 1662 leende hij 4.000 gouden aan prelaat Macarius Simeomo, abt van Sint-Michiels ³¹⁾ te Antwerpen. En een jaar voor zijn dood zette hij nog meer dan 18.000 gulden uit bij de markies van Asse ³²⁾ (tussen Brussel en Aalst).

²⁸⁾ AAB, afd. I, V E, *Keukenboek van Balthasar Janssen*, p. 163, 30 oktober 1649. Het 324 bladzijden tellende « Kueckenboek » werd door provisor Janssen in 1649 begonnen, en door anderen tot 1669 voortgezet. In het boek zijn de verschillende uitgaven naar hun soort in rubrieken ondergebracht.

²⁹⁾ *Keukenboek van Balthasar Janssen*, p. 135, 7 november 1649.

³⁰⁾ *Keukenboek van Balthasar Janssen*, p. 316, resp. 4 mei, 27 mei en 27 september 1658.

³¹⁾ *Liber bonorum abbatis Bernensis*, p. 91, 17 januari 1662.

³²⁾ *Id.*, p. 73, onder : Inkomende renten. Op 8 januari 1667 ontving de markies van Asse in diverse muntspeciën in totaal 18.300 gulden.

Voegen we hier aan toe, dat de Brabantse Staten en de stad Vilvoorde uitermate welwillend waren tegenover de materiële positie van het verdreven Berne, dan mogen we zonder meer vaststellen, dat Berne in Spaans-Brabant stevig voet aan de grond had gekregen. Berne werd vrijgesteld van der Staten impost over de vier speciën van consumptie ³³). En de magistraat van Vilvoorde stelde haar vrij van inkwartiering ³⁴).

Konden die transacties zo maar plaats hebben zonder goedkeuring van een hogere ordesinstantie, hetzij van de vicaris van de generaal, van de generaal zelf, om van Rome nog maar te zwijgen? Ook hier had provisor Balthasar dekking gezocht en gevonden, zij het post factum! Le Scellier, de generaal van de norbertijnen, had hem Balthasar in hoogsteigen persoon, volledige volmacht gegeven, zodat hij volgens dit authentiek document ³⁵), in temporalibus rechtens boven zijn abt, prelaat Bosch, stond. Ontstelt u niet, bij de mededeling, dat dit stuk geantidateerd is. Het heeft tot datum 13 juli 1649 (goed uitgewerkt, daar de eerste koop van het huis op 9 september 1649 plaatsvond), maar werd opgesteld op 16 oktober 1652 ³⁶) en door de abt van Park Libert de Pape, die vicarius van de generaal was, volgens diens aantekening op 5 november 1652 aan provisor Balthasar overhandigd.

Uw ontsteltenis zal niet verminderen, integendeel, wanneer u weet, dat de generaal zich drie jaar later niet meer kon herinneren, dat zulk een stuk van hem was uitgegaan. Mocht een dergelijke volmacht toch gevonden worden, dan had zijn vicarius generalis tot taak, deze terug te zenden en waren alle handelingen, op grond daarvan verricht, van nul en generlei waarde ³⁷).

Eerder dan prelaat Moors erover gedacht had, een coadjutor te kiezen, rijpte bij prelaat Bosch een soortgelijk plan. Reeds op 8 juni

³³) AAB, afd. I, V E. Op een daartoe strekkend rekwest verkregen de 3 Bernenses te Vilvoorde op 14 april 1650 tot wederopzegging toe « vrijdicheit van den impost op de bieren t'elcken jaere ter quantiteit van vier brouwsels, vier aemen wijn, eenen os, drij verckens ende het graen naer advenant dat sij sullen comen te consommeren ».

³⁴) *Kopieboek*, II, p. 262; Bijlage 10.

³⁵) Zie : Bijlage 2.

³⁶) Zie : Bijlage 5. Uit dit begeleidend schrijven blijkt de antidatering zonder meer. Tevens blijkt er uit, dat Balthasar Janssen ook reeds over een uitgebreide volmacht van zijn eigen abt beschikte. Voor dit laatste stuk, zie : Bijlage 3.

³⁷) *Kopieboek*, II, p. 254, nr. 13.

1652, toen hij nog in Heeswijk verbleef, vroeg hij aan generaal Le Scellier, daartoe te mogen overgaan. Deze stond het toe, mits zijn vicarius generalis, toen nog prelaat van der Sterre, de omstandigheden gunstig achtte ³⁸). Er was echter te veel deining rondom de persoon van de provisor ontstaan, die zoveel deed (en met welk recht?, kon men zich afvragen), dan dat men er toe kon besluiten de capitulares bijeen te roepen. In 1656 schreef de nieuwe vicarius generalis Libert de Pape aan de generaal : « tantum restant 6 aut 7 religiosi et non adeo affecti Balthazari » ³⁹). Het grote struikelblok lag nog steeds in de weg. Maar op 20 augustus 1657 werd het opgeruimd, want toen opende zich voor Balthasar het graf. Uiteindelijk heeft men hem toch wel gewaardeerd. Hij is immers de enige van de 23 Bernenses, die in Grimbergen begraven liggen, die een sarcofaag kreeg ⁴⁰).

Het tienjarig domicilie van prelaat Bosch te Vilvoorde, 1657-1668.

Na de dood van Balthasar Janssen kwam de keuze van een coadjutor weldra aan de orde. Ze moest door de Pape, de vicarius generalis geregeld worden, alweer met terzijdestelling van het koninklijk indult. De keuze geschiedde in twee etappes en twee helften, twee drietallen, hetgeen de soberheid van de gremium Bernense overduidelijk illustreert. Op 14 september 1657 kwamen Cornelis van Grinsven, Augustinus Ketelaars en Willem Bosch bijeen in het refugiehuis van Park, te Brussel. Ze spraken zich uit voor Joachim Keyzers, de prior ⁴¹).

Op 23 oktober 1657 kwamen prior Keyzers, Augustinus Janssen en Cornelis de Jode samen in Park, waarbij de twee laatsten verklaarden in te stemmen met de unanieme keuze van de 3 eersten ⁴²). Keyzers kon uiteraard niet op zich zelf stemmen. Prelaat Bosch hield zich afzijdig. Aan de keuze nam geen deel Arnoldus van Lent; « discessit a nobis » ⁴³), maar hij keerde later terug, « et obiit jubilarius in

³⁸) Zie : Bijlage 4. De opdracht heeft de vicaris ternaauwernood bereikt; reeds op 28 juli 1652 overleed hij.

³⁹) *Kopieboek*, II, p. 254, nr. 12.

⁴⁰) Mededeling van prelaat Franciscus van Heck (1750-1783), die de « sarcophagus » of grafsteen nog wel zelf zal aanschouwd hebben.

⁴¹) Zie : Bijlage 7, deel 1.

⁴²) Zie : Bijlage 7, deel 2.

⁴³) AAB, afd. I, V E, *Register van ontvangst en uytgaaf 1649-1666*, p. 1, alwaar bij de ontvangsten der traktementen ook achter de naam van J. van Besouwen « a nobis discessit » genoteerd staat. Een gebrekkige opleiding en de moeilijkheden van de retorsietijd hadden hen misschien wat losgeslagen.

refugio Vilvordiae». Ook Jan van Besouwen ontbrak, «sed summo dolore praesente priore (qui erat Lucas Sjongers) Silvaeducis obiit die nona mensis junii anno 1686 et sepultus est Bokhoviaae».

In 1657 besloot prelaat Bosch zijn domicilie te Vilvoorde te vestigen ⁴⁴). Het personeel, dat provisor Janssen om zich heen had verzameld, verdween met zijn dood ook uit de refugie. Prelaat Bosch kon uit Heeswijk hulp krijgen, vooral van de kant van zijn familie. Als voerman en bouw knecht ging Antoni Peter Bosch mee. Matthijs van Asten, die in Heeswijk een zuster had, werd kamerling van de prelaat. Dan was er Peterke Gerrit Bosch, een Heeswijker en neef van de abt. En wat de vrouwelijke hulp betreft zou Hendrikske Bosch, een nicht van de prelaat, «keukenmaart» worden en Jenneke Gerlings, ook een nicht, de dienstmaagd.

Dat de abdijs zou uitsterven, hoefde men niet te vrezen. Onder de kiezers van 1657 bevond zich reeds een novus homo : Willem Bosch, afkomstig uit Heeswijk. Hij had zijn noviciaat gemaakt in Diligem en de hogere studies voltooid te Leuven, in het daar gevestigde Collegium Praemonstratense pro Circaria Brabantica. Onder het abbatiat van prelaat Bosch traden nog in : Willem Quisthout uit Vilvoorde, Willem de Wint uit Brussel, Henricus van Dale uit Grimbergen, Lucas Sjongers (een neef van de prelaat) uit Heeswijk (die student was geweest op het college van Scherpenheuvel), Jan-Baptist Buelens uit Vilvoorde, Theodorus Bedix uit Macharen en Antonius van Lent uit Megen (wel te onderscheiden van «'t boefke» Arnoldus van Lent, dat uit Lithoyen afkomstig was). Slechts Buelens, een der laatsten, maakte zijn noviciaat in Grimbergen, de anderen waren geweest in Diligem, Averbode, Sint-Michiels te Antwerpen en Park. Na afloop

⁴⁴) *Register van prelaat Bosch*, p. 1. Dit boek van inkomsten en uitgaven, lopende van 1 oktober 1657 tot juli 1670, zegt : «Den 8 november van Heeswijck gereijst naer Vilvoorden met twee knechts en twee perden en den 10 daer geoomen». Het besluit van prelaat Bosch, om in oktober 1657 naar Vilvoorde te vertrekken, werd vergemakkelijkt door twee feiten : op 20 augustus 1657 was de machtige heerser, provisor Balthasar Janssen te Vilvoorde gestorven, en in de maanden september en oktober was prior Keyzers in twee etappes tot coadjutor gekozen. Men verdeelde nu de uitoefening van het gezag zó, dat de abt in het Zuiden zou optreden, en dat de prior als een soort vicarius zou fungeren in de Meierij. Deze figuur, waarbij de abt als het ware een zekere exponent bleef van de convents-gedachte, zou verder in heel de periode van Vilvoorde blijven. Slechts onder prelaat Keyzers (1668-1676) verzette men de bakens weer even; toen zat de abt weer in Heeswijk, en verbleef de prior te Vilvoorde. Tot welke grote spanningen dat zou leiden, zullen we nog zien.

van het noviciaat hadden allen gestudeerd aan de universiteit van Leuven, en waren zij gehuisvest geweest in het Collegium Praemonstratense in de Naamse Straat.

Of de andere abdijen gaarne zagen, dat Berne in Vilvoorde voet aan de grond had gekregen, valt te betwijfelen. Men had 2 roepingen geoogst in Vilvoorde, 1 te Brussel en 1 in Grimbergen zelf! Maar wie kon het verhelpen, dat ze in jeugdig idealisme missie-drang in zich voelden, met een risico, waarvan Libert de Pape, prelaat van Park, zo hoog opgaf. Wie kon hen ervan weerhouden, dat ze langs de prachtige barok-abdijen heenliepen, en in jeugdige offerzin zeer bewust kozen voor de primitieve nederzetting in Vilvoorde, waar inderdaad een materiële basis was gelegd, doch waar het religieus leven eigenlijk nog moest worden opgebouwd? Had Balthasar Janssen indertijd in 1652 niet aan de generaal gevraagd, dat hij ten minste overste zou zijn over de drie in Vilvoorde gevestigden? ⁴⁵⁾ Kon men er stand houden? De generaal had van Knechtstedenses, die hem bezochten, gehoord, dat de kleine kolonie van Vilvoorde er over dacht, zich te gaan vestigen in het Land van Gulik. En zij, die van Knechtsteden, waren er niet blij mee. Duchtten ze « concurrentie »?

Die van Grimbergen zagen met lede ogen, wat er zo nabij te Vilvoorde dreigde te groeien. Ze grepen naar de nieuwe statuten, distinctio IV, caput X, numerus IX. Daar stond het zwart op wit: « ut autem omnis violandae pacis atque concordiae tollatur occasio, hoc inviolabiliter in posterum observetur, ut nullae abbatiae extruantur, nisi ab aliis Ordinis nostri abbatibus duobus milliaribus seu leucis distent » ⁴⁶⁾. En ze telden hun uitgerekte schreden, als ze naar Vilvoorde op bezoek gingen caritatis gratia.

Maar Balthasar ging onverstoord verder. Een week voor de dood van Henri Marchant, pastoor te Vilvoorde, solliciteerde hij bij Madame Marie van Rovelly, abdis van Ter Kameren, om begiftigd te worden met het pastoraat van die wel zeer bruikbare kerk, vlak bij de refugie

⁴⁵⁾ Voor de situatie te Vilvoorde in 1652, zie : Bijlage 5.

⁴⁶⁾ Bij de aankoop van 't refugiehuis te Vilvoorde door Berne, had Grimbergen dan ook geprotesteerd; zie : Bijlage 10. Het aannemen van kandidaten uit de Zuidelijke-Nederlanden was overigens slechts een tijdelijk verschijnsel. In de 18^e eeuw nam men bij voorkeur kandidaten uit de Noordelijke-Nederlanden aan, wier admmissie voor de zielzorg van de Staten vermoedelijk gemakkelijker te verkrijgen was.

gelegen ⁴⁷⁾. Het lukte echter niet. Voor de prelaat bleef slechts een bijzondere plaats in het koorgestoelte gereserveerd ⁴⁸⁾.

Reeds eerder, in 1651, was hem de collegiale kapittelkerk van Ronse, ten Zuiden van Oudenaarde, aangeboden. Met parochies en een school. Janssen was met confrater van Grinsven het geval eens gaan bekijken, en besprak later met de prelaat in Heeswijk, wat men zou doen. De prelaat zag echter op tegen die school ⁴⁹⁾. Daarom ging men op het aanbod niet in.

Toch moest er ook iets gebeuren met de afgestudeerden te Leuven. Daar was allereerst de moeilijkheid hen gewijd te krijgen ⁵⁰⁾. In Brussel vertoefde toen (1665) Mgr. Eugenius d'Allemon, bisschop van Roermond en vicarius-apostolicus van Den Bosch. Zijn kathedraal te Roermond was een prooi der vlammen geworden. Nu hoopte hij van het Brusselse Hof subsidies te krijgen voor de wederopbouw. Maar de bisschop weigerde de wijding. Daarna bezocht de prelaat Andreas Creusen, aartsbisschop van Mechelen. Ook deze weigerde. Waarop Cornelius van Grinsven het ook eens probeerde. En toen lukte het.

⁴⁷⁾ *Keukenboek van Balthasar Janssen*, p. 141, 5 november 1653.

⁴⁸⁾ In 1682 wilde Alexander Farnese II, hertog van Parma en gouverneur der Nederlanden de kerk en haar toren, zoals ook het kasteel, opblazen, om de oprukkende Franse legers beter te kunnen tegenhouden. Hij wilde de parochiekerk, voorzien van behoorlijke dotaties, aan de abt van Berne afstaan, als deze uit het puin van de verwoeste kerk een nieuwe aan de grote markt zou opbouwen. Men wist de gouverneur het even royale als onwenzelijke plan echter uit het hoofd te praten. Zie hiervoor : *Korte beschrijving der kerk van Vilvoorden ... bezorgd door den Eerw. Heer F. v(an) d(en) B(rande), pastoor derzelve kerk*. Mechelen, 1856, p. 30-31.

⁴⁹⁾ AAB, afd. I, V E, map *Ronse*. Volgens de « conditiones » van 't kapittel te Ronse, werden aan de Bernenses 11 parochies toebedacht en zouden ze voor de school 4 of 5 krachten moeten leveren. Hiervoor had men onvoldoende mankracht, zelfs al trok men zich geheel uit de Meierij terug. Volgens de kanttekeningen bij het stuk zag men de mogelijkheden voor levensonderhoud ook niet voldoende gewaarborgd. Zie ook : *Keukenboek van Balthasar Janssen*, p. 137, waar 't bezoek aan Ronse tussen 27 februari en 3 maart 1651 gesteld wordt. Op 16 maart trok Janssen voor overleg naar Heeswijk (*l.c.*, p. 138). Merkwaardig is, dat Balthasar Janssen reeds medio 1650 voor zijn naamgenoot Augustinus Janssen, pastoor te Lithoyen, die in de laatste tien jaar driemaal in gevangenschap geraakt was, een plaats gezocht had te Rotselaar boven Leuven (*l.c.*, p. 136). De permanente onveiligheid van de zielzorgers in de Meierij dreef sommigen dus waarschijnlijk naar het Zuiden.

⁵⁰⁾ Over de contacten te Brussel met d'Allemon en Creusen, zie : AAB, afd. I, V E, *Rekenboek van Cornelis van Grinsven*, p. 48-50, resp. 28 juli, 2, 5 en 7 september 1665, Voornoemd rekenboek omvat de periode van juli 1664 tot augustus 1670.

Eenmaal gewijd moesten ze ook aan het werk. Maar waar? Het kleine aantal parochies in het Noorden bood slechts beperkte mogelijkheden. Men kon slechts openvallende plaatsen aanvullen, doch geen nieuwe posten verkrijgen. Een mogelijkheid scheen Veurne te bieden, waar de Sint-Nicolaasabdij stond. Twee gingen er heen ⁵¹⁾. Ze kregen een half jaar later geld om zich de Opera omnia compacta Cardinalis de Lugo ⁵²⁾ aan te schaffen. Het werk kostte 36 gulden en 5 stuiver. Maar lang hielden de heren de Wint en van Dale (de latere prelaat) het daarmee niet uit. Weer een half jaar later keerden zij terug. Hun toekomst lag in de zielzorg in het vicariaat van Den Bosch ⁵³⁾.

Aan boeken liet men zich overigens wel wat gelegen liggen. Een begin maakte Carolus de Velasco, abt van Grimbergen, die de prelaat Adamus Praemonstratensis ⁵⁴⁾ liet bezorgen. Dan had men Lessius ⁵⁵⁾, waarmee de studenten van Leuven zich moesten voeden. Een opus posthumum Lessii ⁵⁶⁾ leende men slechts tijdelijk uit aan de Leuvense juniores. Busembaum ⁵⁷⁾, waarop Sint-Alphonsus voortborduurde, deed het ook goed. En dan om niet vreemd aan de tijd te blijven: een Theologia moralis contra laxiores probabilistas ⁵⁸⁾. Dan had men op speculatief terrein het totum opus Wiggerii, professoris Lovaniensis, en wel diens Commentaria in totam Divi Thomae Summam ⁵⁹⁾. Voor

⁵¹⁾ *Register van prelaat Bosch*, p. 80-81, 7 juni 1663.

⁵²⁾ *Id.*, p. 88, 7 januari 1664.

⁵³⁾ Op 28 september 1664 betaalde prelaat Bosch 6 gulden « aen port van de packen onser medebroeders comende van Furne » en reeds daags daarna kreeg Henricus van Dale zakgeld mee « gaende naar Antwerpen om geaprobeert te worden van Houbraken » (*Register van prelaat Bosch*, p. 98). van Dale kreeg 10 december 1665 van de Bossche apostolische vicaris zijn aanstelling tot pastoor van Oudheusden, maar moest van eind 1664 tot 1667 verblijf houden te Bokhoven (L. SCHUTJES, *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch*, Sint-Michiels Gestel, 1870-1876, V, p. 465). Ook de pastoors van Lithoyen Augustinus Janssen en Arnoldus van Lent moesten volgens Schutjes (*l.c.*, III, p. 732) tengevolge van de retorsie een schuilplaats zoeken binnen de vrije heerlijkheid Bokhoven.

⁵⁴⁾ *Register van prelaat Bosch*, p. 20, 23 maart 1659.

⁵⁵⁾ *Id.*, p. 19, 24 februari 1659.

⁵⁶⁾ *Id.*, p. 103, 9 januari 1665; *Rekenboek van Cornelis van Grinsven*, p. 34, 17 februari 1675.

⁵⁷⁾ *Register van prelaat Bosch*, p. 110, 20 juli 1665. (betreft: H. BUSEMBAUM, S. J., *Medulla theologiae moralis*. Luik, 1653, eerste uitgave, en daarna een groot aantal andere edities).

⁵⁸⁾ *Id.*, p. 110, 28 juli 1665.

⁵⁹⁾ *Rekenboek van Cornelis van Grinsven*, p. 88, 19 februari 1667.

ordesvorming had men zich voor 7 gulden de legenden of heiligenlevens van Joannes van Craywinkel ⁶⁰⁾ aangeschaft, vers van de pers. En met de « Visio Eliae » ⁶¹⁾ kon men opstijgen tot ongekende apocalyptische hoogte. In de refugie had men ook enige ruimte afgeschoten voor 'n bibliotheek, waar de ene boekenkast na de andere verscheen.

Uit de minutieus bijgehouden rekenboeken van prelaat Bosch, van provisor Balthasar Janssen en van Cornelis van Grinsven kan men zich een voorstelling vormen, hoe het refugiehuis was ingericht. Men vond er een kapel, waaraan men veel zorg besteedde, een prelaatskamer onder aan de straat met spillen in de vensters, een salet, een zaalkamer, een spreekhuis. Uiterlijk kon iedereen zien, waar men aan toe was. Reeds in 1650 liet de provisor een Norbertus boven de poort schilderen ⁶²⁾. Maar dat sprak niet aan op grote afstand. Daarom liet hij nog in hetzelfde jaar op het huis een ijzeren vaanstok aanbrengen met in de top een Norbertus, die hij om het gezicht van de belangstellende te vergemakkelijken meteen liet vergulden ⁶³⁾.

Kostbaarheden kwamen er geregeld bij ⁶⁴⁾. En dan had men nog wat in reserve tegen de tijd, dat men weer tot een echte abdij kon komen. Zo had prelaat Bosch diverse stukken in bewaring gegeven. De eerste overdracht vond op 16 januari 1644 plaats. Op dat moment gaf hij aan Cornelius van Boesdonk, prelaat van Postel, de volgende stukken in bewaring : 2 kerkklokken ; een refterbel met het opschrift : Antequam

⁶⁰⁾ *Id.*, p. 54, 9 december 1665.

⁶¹⁾ *Register van prelaat Bosch*, p. 113, 8 oktober 1665.

⁶²⁾ *Keukenboek van Balthasar Janssen*, p. 168, 24 augustus 1665.

⁶³⁾ *Id.*, p. 102 en 168.

⁶⁴⁾ Het motief der Bernenses, om zich te Vilvoorde te vestigen, was onder meer « om henne overbleven meubelen aldaer te mogen salveren »; zie : Bijlage 9. Prelaat Bosch zal daarom dan ook het nodige van het oud familiebezit van Berne mee naar het Zuiden hebben genomen, toen hij zich in 1657 naar Vilvoorde begaf. In 1668 liet hij zijn portret schilderen door David Teniers Jr. Deze herstelde ook 't portret van abt Jan Vercuylen. Voor de portretten van 8 voorgangers van Bosch werden nieuwe spieramen gemaakt. Zie hierover : H. Th. HEIJMAN, *De abtengalerij van Berne*, in : *Brabantia* 6 (1957), p. 288-292, alsook : *Rekenboek van Cornelis van Grinsven*, p. 117, 119, 120 en 126. Terwijl uit verschillende aanwijzingen blijkt, dat het archief van Berne in iets later tijd in de Sint-Michielsabdij te Antwerpen was ondergebracht, mag men wel aannemen, dat de voornaamste kostbaarheden naar Vilvoorde zijn gegaan. Een « Inventaris van ons lijnwaet, tinne en silverwerck opgenomen den 15^e maart 1681 » (*Liber bonorum abbatis Bernensis*, p. 183-184) vermeldt immers o.a. « eenen schoonen vergulden staff, en een silvere crotse » (krootse-kromstaf), waarmee zeker de abtsstaven van Koenraad van Malsen en Joachim Keyzers bedoeld zijn.

comedam suspiro; 3 gradualia majoris formae ex pergameno secundum Ordinem Praemonstratensem; een graduale minoris formae serviens pro medio chori ad aquilam; een graduale parvum ex pergameno pro usu rectoris chori ⁶⁵⁾. Op 15 maart 1662 werden een kelk met pateen en lepeltje bij de Norbertinessen van het klooster Sacramentshuis te Antwerpen ondergebracht, welke later zijn teruggegeven en naar Vlijmen gegaan ⁶⁶⁾. Tenslotte droeg men op 16 juli 1665 aan Soror Agnes Verreycken, mater van Sion te Vilvoorde, een klok over ⁶⁷⁾. Ze was overste van de reguliere kanunnikessen geweest in het huis Bethanië op de Windmolenberg in Den Bosch. Na de Vrede van Munster vestigden de zusters zich te Vilvoorde en gaven aan hun nieuw klooster de naam « Sion ».

Men leefde te Vilvoorde vrij vredig. Doch in 1667 brak de Devolutie-Oorlog uit, toen Lodewijk XIV als schoonzoon van Philips IV aanspraak maakte op de Spaanse-Nederlanden. Ook Vilvoorde werd bedreigd ⁶⁸⁾. In mei gingen onder de kreet « turbatio patriae propter Francum » twee koffers naar Sint-Michiels te Antwerpen, waar prelaat Moors in zijn tijd ook reeds een veilige bewaarplaats voor kostbaarheden van de abdij had gevonden. In juni bracht men de meubels naar Brussel, naar de refugie van Park. Twee karren en twee knechten vervoerden Buelens en van Grinsven, met poeder of buskruit naar Mechelen, naar de proosdij van Leliëndaal. Ook prelaat Bosch had daarheen een veilig heenkomen gezocht. Hij bleef er 15 dagen. Toen was het gevaar geweken. Tien dagen later haalde men daar een kleine koffer terug, groot omtrent 3 voet, bekleed met leer en gevuld met schriften, kennelijk dus archivalia.

Een half jaar later, op 20 januari 1668, obiit pie, ut vixit, Amplissimus ac Reverendus admodum Dominus Dominus Leonardus Bosch, abbas Bernensis ac Sacrae Theologiae Licentiat. Aldus noteerde zijn opvolger, prelaat Keyzers ⁶⁹⁾. Het lijk werd vervoerd van Vilvoorde naar Sint-Michiels, en geconvoyeerd door een adjudant, een korporaal

⁶⁵⁾ *Liber bonorum abbatae Bernensis*, p. 90.

⁶⁶⁾ *Id.*, p. 93.

⁶⁷⁾ *Id.*, p. 90.

⁶⁸⁾ De hierna volgende gebeurtenissen tijdens de Devolutie-Oorlog zijn vermeld in : *Rekenboek van Cornelis van Grinsven*, p. 95, 97, 100 en 102, 9 mei - 14 juli 1667. Verg. : *Register van prelaat Bosch*, p. 133, 18 juni 1667.

⁶⁹⁾ *Register van prelaat Bosch*, p. 137.

en vier soldaten ⁷⁰⁾. Men liet 350 doodsbrieven drukken voor 8 gulden en 10 stuiver.

Het priorschap van Cornelis de Jode en de tweevoudige abtskeuze van Henricus van Dale.

We zagen reeds, dat het uitsluitend een aangelegenheid van de Orde was en bleef, toen Keysers in 1657 tot coadjutor gekozen werd. Ook toen hij in 1668 abt werd, heeft men de Spaanse regering daarin niet gekend. Keysers zat op het moment, dat hij abt werd, in de Meierij. Men stelde dus eenvoudig, dat hij niet onder de zeggingsmacht van de regering te Brussel viel. Omdat hij ook verder, gedurende heel zijn ambtsduur in Heeswijk bleef wonen, en ook daar zou sterven, drong zich de kwestie van een tussenkomst van de Zuidelijke regering niet op. Bijgevolg zijn in het Fonds Raad van State te Brussel over de keuze van Keysers ook geen stukken aanwezig.

Doordat Keysers echter besloot, om in de Meierij te blijven, boog hij daarmee de lijn van prelaat Bosch, om te Vilvoorde een bescheiden convent te beginnen, in zekere zin totaal om. Nu de abt bij de vorming van een convent niet langer zelf de teugels in handen hield, moest hij die overdragen aan een ondergeschikte. Een soortgelijke situatie als destijds onder Balthasar Janssen kon daarmee herleven, en dat leidde binnen enkele jaren tot levensgrote conflicten.

Prelaat Keysers benoemde dan tot prior en provisor en tevens tot zijn vertegenwoordiger te Vilvoorde de Antwerpenaar Cornelis de Jode. Een beslist niet onbegaafde, doch wat eigenaardige figuur. Als jong geestelijke moest hij een fluit ⁷¹⁾ hebben. Hij raakte overspannen, was overal een keer, kreeg toestemming om naar de baden van Spa ⁷²⁾ te gaan, en minstens even heilzaam ook naar Kevelaar ⁷³⁾, enz., enz. Hij ging er groot op, dat hij op 11 juni 1675 een huis te Vilvoorde gekocht had (liggende in de straat, gaande van de Vlaamse naar de Mechelse Poort), en dat men juist door de aankoop van dit aanliggend

⁷⁰⁾ *Rekenboek van Cornelis van Grinsven*, p. 147-148, waar bij de verschillende begrafenis-kosten o.a. vermeld staan : « peck om te pecken cistam funeris » en « eijcken bert ... ende eenigh ... om d'doodtkiste te sluijten ».

⁷¹⁾ *Keukenboek van Balthasar Janssen*, p. 24, 13 maart 1653.

⁷²⁾ *Id.*, p. 140, 6 juni 1653. Verg. p. 141.

⁷³⁾ AAB, afd. I, V E, *Register van ontfang en uytgaaf, 1649-1666*, p. 15, 1 juli 1654.

pand conventualiter kon leven ⁷⁴⁾. Wat overigens Libert de Pape volkomen beaamde.

Toen de keuze voor een opvolger van Keyzers plaats vond, waren de verwachtingen van Cornelis de Jode zeer zeker gespannen. Deze keuze, waarbij de Spaanse regering wederom geen zeggingschap had, vond op 22 november 1676 in 't refugiehuis te Vilvoorde plaats. Libert de Pape, de abt van Park, tevens vicaris van de generaal, presideerde. Hij werd geflankeerd door Laurentius Bogaerts, abt van Grimbergen, Lambertus Bals, abt van Heilissem en Cornelius Lamberti, abt van Diligem. De keuze geschiedde per viam compromissi, dus getrapt. Namens de 11 aanwezige conventualen van Berne traden als kiesmannen op : de abt van Grimbergen, en de pastoors van Bokhoven en Lithoyen. Gekozen werd Henricus van Dale ⁷⁵⁾, op dat moment pastoor van Vlijmen, die na zijn installatie ⁷⁶⁾ weer naar zijn pastorie terugkeerde.

Ook Henricus van Dale zal erop gehoopt hebben, dat hij op het slotje te Heeswijk betrekkelijk rustig zou mogen wonen. Maar nauwelijks was hij goed en wel uit Vilvoorde vertrokken, of de machinaties van de eierzuchtige, diep teleurgestelde prior de Jode tegenover hem begonnen. Reeds op 2 februari 1677 blijkt J. Bouton, de kanselier van de Raad van Brabant, haarfijn op de hoogte van de keuze van eind november vorig jaar. De keuze is geschied zonder de tussenkomst van door Zijne Majesteit de Koning benoemde commissarissen. Vroeger heeft de regering wel zekere inspraak bij de keuze gehad. Bij de vorige keuze, van prelaat Keyzers, is dit slechts niet geschied, omdat deze in het geheim plaats vond, en de dan gekozen abt zich in de Meierij bevond. Maar zegt hij, de prior en enkele anderen, « representant le couvent », zaten toen te Vilvoorde. Hij adviseert de voorzitter van de raad, de aartsbisschop van Mechelen, dan ook, om de keuze ter handhaving van het recht van de koning voor nietig te verklaren. Dit nog te meer, omdat hij vernomen heeft, dat de gekozene op het punt staat, om zich te laten installeren en om zich tot abt te laten

⁷⁴⁾ Zie : Bijlage 10.

⁷⁵⁾ AAB, afd. I, VI B (rapport van de keuze door Libert de Pape, overgeleverd in een kopie van prior Th. Beels, d.d. 12 maart 1825).

⁷⁶⁾ Zie : Bijlage 9. In een rekening en verantwoording, welke van Dale later aflegt, laat hij deze beginnen « tsedert sijne prelatuere geinstalleert pro 1^a vice den 22 novembris 1676 » (AAB, afd. I, VI B, map *Diversen*).

wijden ⁷⁷⁾. Misschien wist van Dale ondertussen, hoe er tegen zijn keuze verzet gekomen was, en wilde hij zijn positie versterken, door zich zo vlug mogelijk tot abt te laten wijden. Als kanselier Bouton in een brief van 18 maart 1677 aan Koning Karel II over de zaken van Berne schrijft, zegt hij immers, dat de nieuwgekozen abt zich kort te voren te Luik heeft laten wijden ⁷⁸⁾. In dezelfde brief wordt op historische en juridische bewijsgronden een betoog opgebouwd voor het goed recht van de Spaanse koning, om zich ook met de abtskeuze van Berne te bemoeien. Bij de opstelling van het stuk was gebruik gemaakt van een brief met inlichtingen, welke Libert de Pape, reeds op 18 februari 1677 via zijn broer aan de regering verstrekt had ⁷⁹⁾. Maar ofschoon de abt van Park alle begrip voor de moeilijke situatie van Berne trachtte te wekken, nam de kanselier een zeer streng standpunt in. Hij concludeert, dat men ter handhaving van het recht van de koning, de keuze nietig moet verklaren. Wanneer men komt tot een proces, dan moet men de prior en de overige religieuzen verbieden, om de gekozene als hun abt en wettige overste te erkennen « a peine de saisissement de leur bien temporel ».

Op 26 maart 1677 wordt ook door de Raad van State het advies gegeven, om de nietigverklaring van de keuze van de abt van Berne na te streven. Diezelfde dag geeft men dan ook opdracht, om met de procureur-generaal van Brabant in overleg te treden omtrent de praktische uitvoering van dit besluit.

Dit leidde ertoe, dat de procureur-generaal van Brabant tegen de Abdij van Berne weldra een proces aanspande, om cassatie van de abtskeuze te bewerken. Deze werd uitgesproken op 25 mei 1677 (Zie : Bijlage II). De zwaargekwelde abt van Park, Libert de Pape, die van prior Cornelis de Jode dikwijls de huid kreeg volgescholden,

⁷⁷⁾ ARA, Brussel, *Fonds Raad van State*, nr. 1216. Brief van J. Bouton aan de aartsbisschop van Mechelen, d.d. 2 februari 1677. Dat Cornelis de Jode de regering gewezen heeft op de twijfelachtige wijze, waarop de keuze verliep, blijkt wel uit een brief in hetzelfde Fonds, welke Libert de Pape ongeveer in november 1677 aan de Kardinaal-Infant richtte. Hij spreekt daarin uit, dat de procureur-generaal van Brabant de Bernenses een proces heeft aangedaan « indubitablement à l'instigation d'aucun religieux, qui voudrait se faire Abbé ». Daarmee kan slechts de Jode bedoeld zijn.

⁷⁸⁾ ARA, Brussel. *Fonds Raad van State*, nr. 1216. Brief van J. Bouton aan Koning Karel II, d.d. 18 maart 1677, waar het heet : « ... le nouvellement choisy ... s'est depuis peu (comme je viens d'apprendre) faict benir en la ville de Liège, non obstant qu'il a bien sceu, qu'il se traittoit de son affaire en Cour ».

⁷⁹⁾ Zie : Bijlage 9.

zat er maar mee. Teneinde raad, richtte hij zich op 4 mei 1677, tot zijn collega's van de Brabantse abdijen ⁸⁰⁾.

Uit de interessante uiteenzetting van Libert de Pape blijkt, dat aan de betwiste abtskeuze van 1676 een ander zeer moeilijk probleem vastzat, namelijk of men zich voorgoed en als het ware met de hoofdmacht van de abdij in Vilvoorde diende te vestigen. Prior de Jode en een paar anderen wilden in Vilvoorde een echt klooster inrichten. Anderen voelden er meer voor, om te Bokhoven of dicht bij de Meierij, dus meer in de nabijheid van de parochies, een klooster te beginnen. Als een goed diplomaat zette Libert de Pape de voor- en nadelen van vestiging te Vilvoorde uitvoerig en eerlijk (6 punten pro en 6 punten contra) aan de andere abten uiteen.

De bewaard gebleven reacties van de abten zijn van belang. De abt van Averbode verdedigde de geldigheid der keuze en was voor handhaving van de status-quo. Die van Grimbergen was uiteraard ervoor, dat de nederzetting van de Bernenses naar elders zou gaan verdwijnen. Die van Diligem bracht met klem naar voren, dat het conventueel samenleven te Vilvoorde unaniem aanvaard was, voordat men een half jaar tevoren tot de abtskeuze overging ⁸¹⁾. Geen wonder, dat het element van het kloosterlijk samenleven meespeelde. Nog maar acht jaar geleden, na de dood van prelaat Bosch in 1668, was het een punt van overleg geweest, of men de Bernenses nog een abt zou gunnen, of ze simpel onder een prior zou laten uitsterven ⁸²⁾. Ook later zou de kwestie blijven spelen.

Dat de kwestie van een eventuele conventsvorming te Vilvoorde de tweede keuze in het najaar van 1677 beslissend beïnvloed heeft, is niet waarschijnlijk. Henricus van Dale was tenslotte de eerste keer kerkwettig gekozen, ondertussen reeds enkele maanden gewijd; de twijfelachtige kwestie van de bevoegdheden van de Spaanse koning zou daaraan in feite weinig kunnen veranderen. Vanwege de moeilijke omstandigheden moest Berne echter zich noodgedwongen aan de procedure van het Brusselse Hof onderwerpen. Rond Allerheiligen van het jaar 1677 zou Libert de Pape de Kardinaal-Infant verzoeken, om commissarissen voor een hernieuwde keuze aan te wijzen. Maar

⁸⁰⁾ Zie : Bijlage 10. De tekst werd reeds eerder gepubliceerd in : A. VAN DEN HURK, *l.c.*, p. 59-61, doch hier opnieuw gebracht volgens een afschrift met belangrijke varianten, en de aanvullende annotaties van 3 Brabantse abten.

⁸¹⁾ Zie : Bijlage 10, aanvullingen onder de brief.

⁸²⁾ Zie : Bijlage 9.

in die aanvraag zou hij enkele dingen duidelijk laten horen. Vooreerst dat het proces van de procureur-generaal tegen de abdij slechts te danken was aan het drijven van Cornelis de Jode. Dat vervolgens het ingrijpen van de procureur-generaal, omdat er geen commissarissen van de Spaanse koning waren ingeschakeld voor het opnemen van de stemmen en dat de abt geen «litterae patentes» van de Koning had, maar zwak stond, omdat hij slechts handelde «non obstant que ladite Abbaye de Berne est eclipsee de la souverainete du Roy». De religieuzen wilden en konden overigens voor die kwestie geen groot proces voeren. Omdat ze zeer arm waren verzochten ze de commissarissen, om hun taak gratis te verrichten. Ze zijn met 10 à 11 personen, vragen commissarissen en zullen zelf naar Brussel komen ⁸³).

Op 6 november 1677 kregen de abt van Heilissem, Lambertus Bals, en de kanselier van de Raad van Brabant, opdracht om zich zo vlug mogelijk naar het refugiehuis van Berne te Vilvoorde te begeven, en daar de voorgeschreven informatio te houden ⁸⁴). Dezen gaven daaraan gehoor, en riepen de verspreide Bernenses op, om op 24 november 1677 bijeen te komen in het refugiehuis van de Abdij van Heilissem te Brussel.

Op 24 november werd met de informatio begonnen. Er waren 10 stemgerechtigden aanwezig voor deze tweede abtskeuze; de gekozene van het vorig jaar, Henricus van Dale, nam begrijpelijkerwijze niet deel aan deze bijeenkomst. De kiezers werden volgens gebruik onder ede gesteld, gehoord omtrent hun gemotiveerde eerste, tweede, en derde stem, en moesten daarna hun door de commissarissen op schrift gestelde verklaringen ondertekenen. Op 25 november was men met de informatio rond en konden de commissarissen hun rapport opstellen en een advies voor de benoeming uitbrengen ⁸⁵).

Bij de keuze haalde Henricus van Dale 6 eerste stemmen, prior Cornelis de Jode kreeg 3 eerste stemmen, zijn neef Norbertus de Jode tenslotte kreeg 1 eerste stem. Omdat Lucas Sjongers echter 6 tweede stemmen en 1 derde stem behaalde, kwam hij in de totaalrangschikking nog op de tweede plaats na Henricus van Dale, maar vóór de eer-

⁸³) ARA, Brussel, *Fonds Raad van State*, nr. 1216. Verzoekschrift van Libert de Pape namens de Abdij van Berne aan de Kardinaal-Infant, circa november 1677.

⁸⁴) *Id.*, Brieven van commissie, d.d. 6 november 1677. (Tot de datum van de commissiebrieven kan besloten worden uit de beginpassus van het informatie-verslag).

⁸⁵) *Id.*, Rapport van de commissarissen en verslag van de stemming, d.d. 24-25 november 1677.

zuchtige Cornelis de Jode. Het merkwaardige bij de keuze was, dat van de 10 stemgerechtigden, er 5 uit de Noordelijke en eveneens 5 uit de Spaanse Nederlanden kwamen. En even typisch is zeer zeker, dat de 10 eerste stemmen alle 10 naar een Zuid-Nederlander gingen! Van een soort tegenstelling Noord-Zuid was dus zeker geen sprake.

Henricus van Dale was op het moment van zijn tweede keuze 45 jaar oud. Hij was van 1665-1674 pastoor geweest van Oudheusden en toen pastoor geworden van Vlijmen. Behalve zijn goede kwaliteiten als mens en als religieus, kent men hem ook de eigenschap toe, dat hij veruit de beste is, om het klooster in het geestelijke en het tijdelijke te besturen. Men ziet in hem de enige persoon, die de zwaar getroffen abdij zou kunnen herstellen. Merkwaardig is, wat Theodorus Bedix, de pastoor van Bokhoven, verklaart over de houding van Henricus van Dale in de tijd van de Franse bezetting: « dat hij voor diversche dorpen heeft becomen affschlagh van contributien vanden vyandt ende dat wel ter somme van 40.000 gulden hebbende tselve gedaen gratis » ... « gelyck aen hem deponent bij experientie bekend is ». In het rapport der commissarissen werd deze passus, als een voorbeeld van toewijding en bekwaamheid in materiële zaken, prompt overgenomen.

Van Cornelis de Jode wordt gezegd, dat hij zijn drie stemmen had van een neef, een huisgenoot, en een nog zeer jonge, door hem aangenomen religieus. De lofredenen van dit drietal kunnen daarom steunen op een bepaalde particuliere affectie. Het meerendeel der kiezers heeft echter verklaard liever naar andere kloosters te willen overgaan, dan te leven onder het bestuur van de Jode, die ze voor die taak weinig geschikt achten, en die slechts tweedracht en verwarring zal scheppen.

De keuze van Henricus van Dale werd derhalve door de commissarissen ondubbelzinnig aanbevolen. Op 6 december 1677 nam de Raad van State dit advies practisch over. Reeds daags daarna, op 7 december 1677, werden de « litterae patentes » van Koning Karel II gereed gemaakt.

De verzending van de open brieven zou echter nog op zich laten wachten. Want ook na zijn tweede verkiezing was Henricus van Dale nog niet van « de kleine » maar machtsbeluste prior Cornelis de Jode af! Weer begint deze zijn machinaties, daarbij er niet voor terug schrikkend om over zijn abt en vicarius Libert de Pape allerlei ongunstige en lasterlijke berichten te verspreiden.

Het moet voor van Dale, die nog in Vlijmen zat, moeilijk zijn geweest er poolshoogte van te krijgen, wat er allemaal weer tegen

hem werd uitgespeeld en aangevoerd. Rond medio december 1677 schrijft hij aan de Pape, dat de verzending der benoemingsbrieven is opgeschort; hij zou niet geldig kunnen gekozen zijn « propter litem attentatam contra legem », het aanspannen van een proces tegen de Staat ⁸⁶). Als van Dale op 23 december weer aan de abt van Park schrijft ⁸⁷), blijkt daaruit, dat hij door zijn tegenstander ook van onvaderlandse activiteiten, ja zelfs van heulen met de Fransen beschuldigd was. Men bracht zijn naam in verband met zijn abdijsgeenoot Willem Quisthout, die zijn kortstondig abbatiaat van Mariënweerd te danken zou hebben gehad aan het feit, dat hij koning Lodewijk XIV vier fortin in de omgeving van Den Bosch in handen zou hebben gespeeld ⁸⁸). van Dale wist zich echter te zuiveren.

Prior Cornelis de Jode liet het overigens niet bij een aantal verdachtmakingen en het uitslaan van allerlei beledigende woorden. In de maand december 1677 bereikte de Koning een verzoekschrift van prior Cornelis de Jode en zijn huisgenoten Bruno de Wint en Frederik Winckeler, om zekere Gilbertus van Busleyden ⁸⁹) aan te stellen tot abt van Berne. Op 23 december 1677 ging dit verzoekschrift aan de Koning voor advies naar de Raad van State ⁹⁰).

⁸⁶) *Kopieboek*, II, p. 259, nr. 27.

⁸⁷) *Id.*, II, p. 261, nr. 32.

⁸⁸) Zie hierover : A. VAN DEN HURK, *Bokhoven, vrijheid aan de Maas*, in : *Met gansen Trouw*, 19 (1969), p. 10-12. Dat men in 1677 de houding van Quisthout nog niet vergeten was, blijkt uit het verhoor, waaraan men Van Dale onderwierp. « Interrogavit me desuper Dominus praeses, an ego vel alius ex nostris cum Domino Quisthout correspondentiam habuerimus; an Gallos in Hollandiam adduxerimus? ». Hij kon de beschuldiging ontkennen, en voegde eraan toe, dat hij wel de Fransen benaderd had, om te onderhandelen over de oorlogslasten : « ... addens quod quidem saepe rogatus ab ipsis haereticis de magistratu, Gallos convenerim, ut agerem de contributionibus ... ». Over deze laatste activiteit kon men ten allen tijde inlichtingen bekomen, zo voegde Van Dale eraan toe, in de steden Den Bosch en Heusden, en in de omliggende dorpen. Dit zou er op kunnen wijzen, dat hij voor een wijde omtrek gewerkt heeft, om die enorme som van 40.000 gulden aan reductie van oorlogslasten te bereiken.

⁸⁹) ARA, Brussel, *Fonds Raad van State*, nr. 1216. Ongedateerd. De notariële kopie heeft de naam Gisbertus van Busleyden. Uit andere stukken blijkt echter zonder meer, dat de persoon, die men als abt postuleerde, behoorde tot de Abdij van Grimbergen, en daarom is de ordesnaam Gilbertus ook meer waarschijnlijk. Volgens mededeling van Ton Smits, de archivaris van Grimbergen, die ik hiervoor oprecht dank, werd Gilbertus van Busleyden op 28 augustus 1643 te Brussel geboren. Hij werd in 1662 te Grimbergen ingekleed en priester gewijd in 1667. Hij zou op 4 april 1701 als pastoor van Oppem komen te overlijden.

⁹⁰) ARA, Brussel. *Fonds Raad van State*, nr. 1216. De datering blijkt uit het uitgebracht advies van 30 december 1677.

Een week later kwam er het uitgebreid en aan duidelijkheid niets te wensen overlatend antwoord van de Raad van State ⁹¹). De Raad was verbaasd over de vrijmoedigheid, nog een verzoekschrift te durven aanbieden, nu de beslissing al gevallen is. Niettemin heeft hij de voor-geschiedenis van heel de zaak en de precedenten van de voorgedragen kandidaat, « qui est religieux de l'Abbaye de Grimberghe », onderzocht. Toen prelaat Keyzers gestorven was, hebben de abten der Orde gemeend, dat de religieusen van Berne volgens de statuten der Orde zelf een abt mochten kiezen. De fiscaals van Brabant hebben gesteld, dat dit recht tot vrije keuze er niet was, maar dat de Koning commissarissen moest aanstellen, conform 't concordaat in 1564 met de abten van Brabant gesloten. Berne van zijn kant stelde, dat dit alleen gold voor de abdijen, die onder de souvereiniteit van de Koning vielen. De Raad van Brabant nam er uiteindelijk genoegen mee, dat de Bernenses zelf om commissarissen wilden vragen. Heel het proces van de informatie en de rapportering is normaal verlopen. Omtrent de stemverhouding en het verschil in kwaliteiten tussen Henricus van Dale en Cornelis de Jode was er geen enkele twijfel. De benoeming is dus geschied, en de Koning heeft het bevel tot het verzenden tot de open brieven getekend. De religieuzen hebben echter bij gebrek aan geld verzuimd het stuk op te halen, en de bewuste Cornelis de Jode is heer en meester van de geringe inkomsten, die de Abdij te Vilvoorde binnenkrijgt ⁹²).

De handeling van Cornelis de Jode en zijn twee medebroeders is, zo verklaart de Raad, volgens het algemeen recht ongeldig, omdat slechts een kapittel of een convent, dat in zijn geheel is bijeengeroepen,

⁹¹) ARA, Brussel, *Fonds Raad van State*, nr. 1216. Advies van de Raad, d.d. 30 december 1677.

⁹²) In januari 1678 noteerde van Dale voor diverse kosten van zijn tweede, officiële keuze, een som van ruim 600 gulden. In dit bedrag nam « het zegel vanden Koninck » met 450 gulden het leeuwenandeel voor zijn rekening (AAB, afd. I, VI B, *Kasboek van Henricus van Dale*, januari 1678). De kosten der keuze moeten voor de Abdij een enorme last zijn geweest, als men overweegt, dat de « Status bonorum » van Vilvoorde bij de latere abtskeuzen van 1692 en 1694 slechts een jaaroverschot van respectievelijk 600 en 650 gulden vertoonden, waarvan de missionarissen in de Meierij dan nog moesten ondersteund worden ! De twee commissarissen gaven gehoor aan het verzoek van Libert de Pape en tekenden dan ook op de stukken aan : « Dat wij onse vaccatien hebben gratis gegeven, alsoo die van 't voorsz. clooster ons aendienden geruineert te sijn en niets te hebben » (ARA, Brussel. *Fonds Raad van Brabant*, reg. 40, fol. 25). Volgens zijn kasboek verstrekke van Dale aan beide heren samen later toch 16 gulden.

een postulatio kan doen. Van de aanvragers wordt bovendien gezegd : « tiennent plustost taverne audit Vilvorde que discipline regulière, ne faisans que boire et manger, et bonne chere, etc. ». De abt van Grimbergen heeft verklaard, dat van Busleyden twee conventen van zijn Orde (gemeend zijn Veurne en Grimbergen) op hun kop gezet heeft, en dat hij volkomen ongeschikt is. De drie losse aanvragers willen klaarblijkelijk iemand, die hun vrije levenswijze wil handhaven. Nu er een zeer geschikte kandidaat uit eigen abdij is, dient men zeker geen ongeschikte uit een andere te aanvaarden. Zou men dat in dit geval toch doen, dan zou dat slechts leiden tot de ondergang van het huis te Vilvoorde en een publiek schandaal. Om al die overwegingen adviseert de Raad van State daarom, dat de gedane benoeming haar uitwerking zal hebben, « want in die hoop hebben de religieuzen van Berne afgezien van hun proces ».

Al kozen de huisgenoten van Cornelis de Jode tot op zekere hoogte partij voor hem, op de lange duur werden de drijfverijen van hun onverzettelijke prior hun wat al te gortig. Deze zal, zo schreven ze op een gegeven moment aan Libert de Pape, hier zijn kelder, die gevuld is met zwaar bier en twee vaten wijn, nooit opgeven ⁹³). Dan weer klagen ze : voor ons is het hier ook niet te harden, « nam in popina Vilvordiana, de (tractorum?) potius quam religiosorum spelunca, diutius haerere nequimus » ⁹⁴). Vlak voor Kerstmis 1677 schrijft van Dale aan vicaris de Pape, dat hij met hem wil komen praten over zijn aanstaande installatie, en over wat men doen moet, om het huis van Vilvoorde schoon te vegen ⁹⁵). Ruim een maand later antwoordt de abt van Park, dat men De Jode buiten de deur moet zetten, of er in alle geval voor moet zorgen, dat hij niet langer de baas speelt. Prelaat van Dale moet ook aan de drinkpartijen een eind maken dobbel- en kaartspelen zonder meer beletten, en de benodigdheden voor die ongepaste spelen doodgewoon in het vuur gooien ⁹⁶). Met de hulp van de vicaris is de abt er uiteindelijk in geslaagd, om zijn lastige onderdaan Cornelis de Jode te breidelen. Libert de Pape had trouwens reeds lang het gevaar van de kant van de eigengereide prior onderkend, sommige van zijn handelingen nietig verklaard, en twee van zijn confraters in het interregnum tussen de twee abtskeuzen in als mede-

⁹³) *Kopieboek*, II, p. 260, nr. 31.

⁹⁴) *Id.*, II, p. 260, nr. 30.

⁹⁵) *Id.*, II, p. 261, nr. 32.

⁹⁶) *Id.*, II, p. 261, nr. 33.

bestuurders aangesteld ⁹⁷⁾. De maatregel behaalde weliswaar niet veel succes, maar hij illustreert met tal van andere feiten, dat Henricus van Dale van de vicaris veel ruggesteun ondervond.

Het spoor van de lastige Sinjoor Cornelis de Jode loopt na 1677 vrijwel dood. Na allerlei zielzorgsfuncties, was hij van 1663-1669 pastoor van Bokhoven geweest, voordat hij als prior en provisor naar de refugie van Vilvoorde kwam. Hij zou op de gang van zaken daar in de komende tien jaar zijn grote invloed uitoefenen. Anderhalf jaar nadat Henricus van Dale onbetwist abt was, kwam Cornelis de Jode reconciliatus te overlijden in het refugiehuis te Vilvoorde ⁹⁸⁾, ongeveer 56 jaar oud.

Op 6 april 1678 was van Dale naar Vilvoorde gekomen in gezelschap van de nieuwe prior Lucas Sjongers en van Cornelis van Grinsven, die alle wederwaardigheden van het begin af aan van nabij had meegemaakt. Eindelijk kon het nu iets worden. Met voldoening schreef van Grinsven : « Inceperunt cum duobus aliis legere 9 april 1678 et per ordinem summam missam hora 10^a et hora 6^a (missam) matutinalem in nostro sacello; hora 6^a legere matutinas cum laudibus utriusque officii et post immediate primam, missam (de beata Maria Virgine) et alias horas usque nonam inclusive et summam missam. Hora 2^a fiunt vesperae cum completorio » ⁹⁹⁾. Vermoedelijk voor het eerst sedert bijna 50 jaar, toen de abdij binnen Den Bosch gevestigd was, volgde men weer in klein verband een soort kloosterlijke dagorde.

Verder dan een soort pastorie met wat koorgebed zou men in Vilvoorde echter niet komen. Ook niet, toen een te Prémontré gehouden generaal kapittel op 26 april 1717 besloot, dat de Bernenses moesten worden aangespoord en desnoods met censuren worden gedwongen, om ergens een klooster te bouwen, waar dat naar het oordeel van de vicarius generalis, de abt van Tongerlo, en van de andere Brabantse abten, het best kon geschieden ¹⁰⁰⁾. Tot het vormen van een klooster,

⁹⁷⁾ Zie : Bijlage 11.

⁹⁸⁾ Het oudste dodenboek van de abdij stelt de sterfdag van Cornelis de Jode op 30 september 1679. Volgens andere mortuaria zou hij op die dag in de Abdij van Grimbergen begraven zijn.

⁹⁹⁾ AAB, afd. II, C 10, *Necrologium van Cornelis van Grinsven*, fol. 1 ro.

¹⁰⁰⁾ *Capitulum Generale Ordinis Praemonstratensis Praemonstrati celebratum Anno Domini 1717*. Luteciae Parisiorum, 1717, p. 7. In de sessio secunda van 26 april namen de volgende besluiten: « Item Capitulum perire nolens reliquias celebris quondam Monasterii Bernensis prope sylvam Ducis, mandat Vicario Brabantiae ut Abbatem et Religiosos Bernenses adigat ad allegandum coram se infra trimestre rationes, si quas

zelfs van bescheiden formaat, is men echter niet gekomen ¹⁰¹). Integendeel, heel de 18^e eeuw door blijft men de behuizing met de naam refuge aanduiden, en hield men vast aan het standpunt, dat Berne een « corpus Hollandicum » was en bleef. Men leefde te Vilvoorde verder als vluchtelingen, onderwierp zich weliswaar in de verdere toekomst aan de procedure van de abtskeuze, maar zocht ter plaatse ook geen zielzorg. Ook de jurisdictie van de abt te Vilvoorde bleef tot een minimum beperkt, en permanent bleef men weigeren, om in Brabant echt zijn domicilie te vestigen. In het begin van de vorige eeuw is dat het behoud van de abdij geweest. Want hoezeer de Bossche vicarius apostolicus Antonius van Alphen ook betoogde, dat Berne een « corpus Brabanticum » was, en bijgevolg conform de opheffings-decreten zou moeten verdwijnen, het tegenovergesteld standpunt heeft uiteindelijk gezegevierd.

Besluit.

Wanneer de Abdij van Berne, die gedurende practisch geheel de Tachtigjarige Oorlog geen eigenlijk conventsleven gekend heeft, na 1648 weldra de weg naar Spaans-Brabant inslaat, moet men daarin allereerst een poging zien, om voor de overgebleven roerende goederen en de ruime geldstroom van de pensioenen een veilig onderkomen te zoeken. Van conventsvorming was voorlopig geen sprake; voor de Republiek was men tot uitsterven gedoemd, het Spaans bewind stond aan vreemdelingen evenmin alles toe. Men kwam echter wel te zitten met een over twee staten verspreide gemeenschap, met al de gevolgen van dien. De zielzorg in het vaderland kon men niet loslaten, een echt conventsleven in den vreemde niet oprecht aan-

habent Monasterium non formandi; ipse autem eas Reverendissimo D. Generali communicabit, quibus mature discussis si judicaverit construendum esse Monasterium injunget dicto Vicario ut dictos Abbatem et Religiosos Bernenses etiam per censuras compellat ad aedificandum Monasterium in loco qui secundum consilium Vicarii & Abbatum Brabantiae commodior esse judicabitur ».

Op 18 november 1717 reageerde de toenmalige abt daar op met een « demonstratio », die aannemelijk moest maken, dat de abdij haar povere geldmiddelen hard nodig had voor haar missionarissen in het Noorden, en dat de bouw van een klooster en kerk haar macht echt te boven ging.

¹⁰¹) Wel is er in de jaren 1717-1718 even aan gedacht, om de pastorie van Poppel tot uitgangspunt voor een klooster van Berne te maken. Maar Tongerlo was niet bereid de pastorie voor dit doel af te staan. Zie : L. SCHUTJES, *l.c.*, I, p. 298.

vaarden. De merkwaardige handelaar Balthasar Janssen was tot dit laatste zeker niet in staat. Met de overkomst van prelaat Bosch naar Vilvoorde leken de kansen daartoe beter, maar ook toen wilde het nog niet lukken. De tijd van Keyzers betekende zeker weer een achteruitgang. Na zijn dood zal zich de tegenstelling tussen de extra-conventuales in de Meierij en de conventuales te Vilvoorde pas in volle scherptheit openbaren. De voorgeschiedenis en de feitelijke situatie bij de crisis van 1677 zijn het welsprekendst weergegeven in de twee stukken van de hand van Libert de Pape, zijn brief met inlichtingen voor de Raad van Brabant en zijn consultatie van de Brabantse abten (Bijlagen 9 en 10). Dit laatste stuk stuurt eigenlijk op een beslissing aan : ófwel conventsvorming te Vilvoorde zelf, ófwel kloostervorming ergens anders, dichter bij huis. Maar geen van beide mogelijkheden zal de Bernenses in de gegeven omstandigheden overtuigend hebben aangesproken. Men zat immers met het feit, dat van de gremium Bernense van 12 personen, er ongeveer 8 in de zielzorg werkzaam waren in de Meierij. Voor conventsvorming, waar dan ook, zou men zijn zielzorgers grotendeels moeten terugtrekken. Bij de tweede abtskeuze in 1677 moet dus óók de inzet zijn geweest : koos men voor het behoud van de 7 middeleeuwse parochies van de abdij met het op 't tweede plan stellen van de conventsvorming te Vilvoorde, of koos men voor de conventsvorming te Vilvoorde, desnoods met het geheel of gedeeltelijk opofferen van de parochies. Niet als Noord en Zuid, maar als extra-conventuales en conventuales stond men tegenover elkaar. In feite kwam men er niet toe, zijn zielzorgers uit de Meierij terug te trekken, om te Vilvoorde een behoorlijk convent te beginnen, temeer omdat de middelen daartoe ook vrijwel ontbraken. Men koos daarmee voor de parochies ten koste van de abdij. In dit tijdsgewricht behield « de Abdij » dus haar Meierijse parochies, zoals anderhalve eeuw later dezelfde parochies « de Abdij » zouden behouden !

Vilvoorde wordt zodoende rond 1680 in alle opzichten een compromis. Maar van nu af tot aan de Franse Revolutie heeft het zijn bestendig uitzicht gekregen. Trouw resideert er de abt, er toegelaten krachtens de inspraak van de Koning bij zijn keuze. Hij woont er zonder veel allure en zo goed als zonder enige jurisdictie. Voor het beheer der goederen heeft hij een provisor naast zich. Een paar priesters vervolledigen het gezelschap. De kandidaten krijgen hun opleiding in de Zuid-Nederlandse abdijen en het Collegium Praemonstratense te Leuven. Na hun priesterwijding vertrekken ze naar hun zielzorgterrein

in de Meierij. Door persoonlijke bezoeken, rondschrijfbrieven, soms door een bijeenkomst in de vrije heerlijkheid Bokhoven, onderhoudt de abt met het gros van zijn onderhorigen aldaar de nodige banden.

De tijd van 1640 tot 1680 is, gelijk de tocht van de Joden door de woestijn van Sinaï, voor Berne slechts een tijd van « onderweg zijn » geweest. Met het jaar 1680 had men wel een zeker rustpunt bereikt, maar het beloofde land, in de vorm van een nieuwe, zich ruim ontwikkelende abdij kwam twee eeuwen later pas in zicht.

Abdij van Berne

Alph. W. VAN DEN HURK, O. Praem.

Heeswijk-Dinther, Abdijstraat 49.

BIJLAGE 1

11 maii 1641. *Joannes Chrysostomus van der Sterre, abbas Sancti Michaëlis Antverpiae atque Vicarius Generalis pro Circariis Brabantiae et Frisiae, Leonardum Bosch electum fuisse coadiutorem atque abbatem Bernensem declarat.*

Joannes Chrysostomus dei miseratione abbas Ecclesiae Sanctae Dei Genitricis et Sancti Michaelis Antverpiae, sacri et canonici Premonstratensis Ordinis in Circariis Brabantie etc., Vicarius Generalis, et cum plenitudine potestatis visitator apostolicus venerabili nobis in Christo dilecto filio fratri Leonardo Bosch, S.T. Licentiato, Ecclesie Sancte Marie de Berna ordinis nostri predicti canonico religioso expresse professo et quondam Priori, salutem et paternitatis affectum.

Pastoralis cura regiminis nobis licet indignis, divina tamen miseratione commissa illud imprimis exposcere videtur, ut super gregem nostrum summa cum diligentia et charitate vigilemus; quibus etiam nihil eque in votis esse debet, quam ut sacrum nostrum et celitus premonstratum candidum ordinem, qui ultra quingentos annos tam laudabiliter servit Ecclesie sancte Dei, virtutibus apostolicis reforescentem et sanctimonie novitate coelo et terra conspicuum, pro Dei bona voluntate aliquando cernamus.

Eapropter, cum repetitis suis litteris nos obnixè rogasset Rdu admodum & Amplissimus Dominus D. Joannes Moors, abbas Ecclesie Beate Marie de Berna, quatenus eidem propter gravem et diuturnam quam patiebatur infirmitatem et alias pregnantibus rationibus, quas probavimus, pro munere nostro Vicarii Generalis et auctoritate nuper a Sancta Sede concessa ipsius Reverendissimi Generalis, eidem dignaremur coadiutorem concedere in spiritualibus et temporalibus, qui illum aliquando in dicte Ecclesie prelatura gerenda tamquam Abbas

subsequi posset, Nos Rdi illius Prelati precibus benigne annuentes, omnibus et singulis Bernensis Ecclesie Canonicis-Religiosis, prestito prius iuramento auditis, cum secundum Deum et conscientiam notabili votorum ac suffragiorum pluralitate unus inter omnes Tu frater Leonarde in Coadiutorem et futurum Ecclesie Bernensis Prelatum eligereris ac designareris, qui etiam particularem de tua singulari pietate, doctrina, divine glorie zelo, ac discipline regularis observantia habeamus notitiam, plenamque in Domino gerentes fiduciam, quod divina bonitas te elegisset, cuius virga floruit, qui iuxta cor Dei Bernensis Ecclesie ovili pastor aliquando preficereris, pro auctoritate nostra Vicarii Generalis et Visitoris Apostolici, quod felix et faustum sit Ecclesie Sancte Dei, te in Coadiutorem et futurum Abbatem Ecclesie B. Marie Bernensis, die decima octava Aprilis huius anni 1641 nominavimus et paterna vobis impertita nostra benedictione, datis ad hoc litteris, confirmavimus.

Cum autem interim predictus Rdus admodum Dominus Joannes Moors, Abbas, die 20 Aprilis in Heeswijk nature debitum persolverit, cuius anime Deus sit propitius, cum regularis discipline vigor in religiosis congregationibus ex provido pendeat rectore ac salutis animarum prudenti zelatore, ut per ostium canonice electionis in ovile ovium ingredereris tanquam verus pastor ovium, cum indicta per nos die decima Maij canonicis religiosis Ecclesie Bernensis confratribus nostris canonica electione, cui presedimus, via divine inspirationis Tu iterum frater Leonarde in Abbatem eligereris, electioni huic de tua persona tam concordibus votis nemine contradicente facte tandem consensisti, eandemque per nos pro potestatis nostre plenitudine approbari et confirmari petisti. Nos proinde, qui te ob egregie doctrine et multiplicium virtutum merita, ac religiose et irreprehensibilis conversationis insignia, de quibus merito omnium commendaris testimonio, gratuitis volentes prosequi favoribus, quantum cum Domino possimus, auctoritate qua fungimur in hac parte omnes et singulos tam juris quam facti defectus, si qui forsitan in huiusmodi electione intervenerunt, supplentes, teque a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti sententiis, ecclesiasticis censuris et penis, si quibus quomodolibet innodatus existis ad effectum dumtaxat presentium consequendum harum serie absolventes et absolutum fore censentes et declarantes, electionem de te factam approbavimus et confirmavimus, sicut approbamus et confirmamus per presentes, teque servatis iis que vel per sacros Ecclesie canones aut ordinis nostri statuta proinde in similibus actibus facienda decreta sunt, prefate nostre Ecclesie Sancte Dei Genitricis Marie de Berna prefecimus, curam, regimen et administrationem ipsius in spiritualibus et temporalibus tibi plenarie committendo, ac in realem & actualem possessionem dicte Ecclesie et iurium eiusdem te mittendo et inducendo, ac ut per Reverendissimum Buscoducensis Ecclesie Episcopum, aut alium quemvis Apostolice Sedis communionem habentem, benedictionis abbatialis tibi munus impendendum curare possis et valeas,

licentiam dedimus. Quocirca districte in virtute sancte obedientie precipiendo mandamus omnibus et singulis dicte Ecclesie canonicis et regularibus personis, tam parochis quam claustralibus, quatenus tibi abbati suo tanquam patri obedientiam et reverentiam debitas prestant, principes quoscumque et dominos tam seculares quam ecclesiasticos obnixè in Domino requirentes, ut tibi a tuis et dicti coenobii vasallis et subditis servitia debita faciant exhiberi, teque in omnibus efficacis auxilii fulciant presidio.

In quorum omnium fidem ac robur presentes a secretario nostro conscriptas & a nobis propria manu subscriptas, nostri fecimus abbatialis sigilli appensione muniri. Antverpiæ, in Abbatia nostra S. Michaelis, die undecima maij, anno millesimo sexcentesimo quadragésimo primo.

Chrysostomus Abbas S. Michaelis, Vicarius.

Origineel op perkament. Archief Abdij van Berne, afd. I, V E.

Volgens een notarieel afschrift van 23 mei 1641 was het stuk door de secretaris van de abt mede ondertekend en gezegeld : « In latere stat in versa plica : De mandato Reverendissimi domini mei Abbatis et Vicarii : f. Laurentius de Cocquiel, secretarius. Et sigillatum cereo rubro sigillo abbatiali, cauda dependente ».

Het zegel en de ondertekening van de secretaris zijn bij het origineel verdwenen.

BIJLAGE 2.

13 juli 1649 (16 octobris 1652). *Augustinus Le Scellier, Abbas Præmonstratensis, litteras procurationis dat Balthasari Janssen, provisori abbatiæ Bernensis, quibus illi permittitur, ut in nomine Ordinis bona emere ac procurare valeat.*

Nous frere Augustin Le Scellier, conseiller et ausmosnier de Sa Majesté tres chrestienne, humble abbé de Premonstré, Chef et General de l'Ordre.

Scavoir faisons a tous ceux qu'il appartiendra, que nous avons nommé, constitué et commis, comme par special nommons, constituons et commettons par ces presentes nostre cher confrere en Jesus Christ, le Reverend Pere Balthazar Janssenius, proviseur de l'Abbaye de Berne, de nostre dit ordre de Premonstré, et pasteur de Heeswijck en la Maijrie de Bois-le-Duc, pour et au prousfit de nostre Ordre de Premonstré, achepter telles maisons, terres, bois, préz, moulins, parcs, metairies et autres biens, qu'il trouvera utiles et de besoing, tant en provinces de Brabant, Flandre, qu'autres des Roijs d'Espagne et de France, promettant avoir aggreable tous achaptz qui seront faits par le dit constitué, de telle nature qu'ils puissent estre.

De ce faire luy donnons plain pouvoir, mesme iceux biens acquis d'administrer, regir et gouverner par luy mesme ou par maintierce, auquel effet il pourra substituer une ou plusieurs personnes a sa choix, pourveu qu'elles soient de bonne foy, domiciliées, et capables de respondre des détériorations desdits biens, au cas qu'il en arrive par leur negligence ou dol, a la charge de rendre bon et fidel compte de l'administration desdits biens, a nous, ou a nos vicaires, lors qu'il sera requis, et d'employer le reliquat dudit compte en achats de biens, les frais de laditte administration prealablement desdits.

Fait a Paris, en nostre College de Premonstré le treiziesme jour de Juillet l'an mil six cens quarante neuf.

En foy de quoy nous avons signé les patentes, fait contresigner par nostre secrétaire, et y apposer nostre seel.

F. Augustin Le Scellier, Abbe de Premonstré et Général.

L.S. Par le commandement de Monseigneur l'Abbé de Premonstré et General Frere Philippe Babeur, secretaire.

Origineel op papier. Archief Abdij van Berne, afd. I, V E.

BIJLAGE 3.

20 junii 1651. *Leonardus Bosch, abbas Bernensis, procuracionem dat Balthasari Janssen, provisorii Abbatiae Bernensis.*

Wij Lenaert Bosch, Prelaet der Abdije van Berne, allen den ghene die dese onse brieven van procuratie sullen sien oft lesen, saluijt. Doen te weten dat wij geconstitueert ende volle macht gegeven hebben, gelijk wij geconstitueert ende volle macht geven mits (desen) Heer fr. Balthazar Janssenius, onsen Religieus ende medebroeder onser voors. Abdije geprofessijt, subprior, proviseur der selven abdije ende pastoor tot Heeswijck, om in onsen name ende van onsen ende ons abdije wegghen alles te verrichten, t'administreeren ende regeeren; erfgoederen te coopen ende te vercrijghen, de selve ende andere die geconquesteert sijn te verhueren ende verpachten in wat plaetse die sijn gelegghen, tot onsen meesten orbaer en profijt; oock te vercoopen ende te verhandlichten dat van node soude moghen weesen; lites te contesteeren, te compareeren voor alle gerichten ende heeren bancken, ende aldaer onse saecken t'sij in oft buijten recht te vervolghen, sententie te vervorderen, ende daer van te doen contradictie oft appellatie, een ofte meer, naer sijne goetduncken te substitueeren; voorts geven volcomen macht ende auctoriteijt om van onsen t'wegen te verhooren, examineeren, passeeren, lauderen ende sluijten allen de rekenen van onse administratueren, admodiatueren oft pachteren, wie die mochte wesen, ende alle differentiale puncten occurrerende te liquideren, accorderen en transfieren, mede quijtschellinghe te

doen, quitantie te geven, quiteren, en dechargeren, soe ende gelijk hem sal goetduncken; oock alles specialijck ende generalijck te doen in onsen name en wegghen oft wij selver daer aen bij en present waeren; belovende allen t'selve bij onsen gemachtigde sal woorden gedaen, gehandelt ende gepassert, vast, stedich ende van werde te houden, doen ende laeten houden, sonder daer teghen te comen ofte doen in enigher manieren, alles op verbont van onsen persone ende abbatiale goederen.

In teecken der waerheijt hebben wij dese met onse eijghen hant geschrevenen, oock met onse gewonelijcke signatuere ende cachet bevesticht. Actum tot Heeswijck den 20 dach Junij 1651.

Onder stont : fr. Leonardus, Abt tot Berne. Ende was besegelt met het cachet voorss.

Concordat cum suo originali, quod attestor, Fr. Isfridus van Varick.

Gelijktijdig afschrift van Isfridus van Varick, provisor van de Sint-Michielsabdij te Antwerpen (†1685).

Archief Abdij van Berne, afd. I, V E (verworven stukken).

BIJLAGE 4

8 junii 1652. *Augustinus Le Scellier, Abbas Praemonstratensis, Joanni Chrysostomo van der Sterre, Abbati Sancti Michaelis Antverpiae necnon Vicario Generali pro Circariis Brabantiae et Frisiae, ut ad electionem coadiutoris pro Abbatia Bernensi procedat, iniungit.*

F. Augustinus le Schellier, dei et apostolicae sedis gratia Praemonstrati humilis abbas, totiusque Praemonstratensis Ordinis caput ac reformator generalis, omnibus quorum intererit salutem in Domino.

Viso supplici libello, in altera parte contento, RRdorum confratrum abbatis, prioris et supprioris Ecclesiae B. Mariae Bernensis, quo ad electionem coadiutoris procedendi licentiam humiliter flagitant, nos eorum petitioni benigne annuentes, committimus totum hoc negotium Reverendo Admodum Domino ac dilectissimo confratri D. Joanni Chrisostomo, Ecclesie Sancti Michaelis Antverpiensis Abbati, per circarias Brabantie et Frisie vicario nostro generali, ut si dictam coadiutoris electionem Ecclesiae Bernensi prememoratae utilem ac necessariam esse iudicet, ad eam auctoritate nostra, servata statutorum forma, procedere valeat, illius confirmatione nobis reservata.

In cuius rei fidem presentes manu propria et secretarii nostri subscriptas, sigilli nostri appensione iussimus communiri.

Datum Parisiis, e Collegio nostro Premonstratensi, die octava junij anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo secundo.

Et erat subscriptum : F. Augustinus Le Scellier, Abbas Praemonstratensis et Generalis. Et infra : De mandato Rmi Dni Dm. mei Abbatis Praemonstratensis et totius ordinis Generalis F. Philippus Babeur, secretarius.

In dorso : Memorie. Om het origineel deses te soecken tot Antwerpen ende te communicateeren aen den Prelaet van Perck, Vicaris.

Afschrift.

Archief Abdij van Berne, afd. I, V E (verworven stukken).

BIJLAGE 5

16 octobris 1652. *Augustinus Le Scellier, Abbas Praemonstratensis, vicario suo Liberto de Pape, abbati Parcensi, transmittit procuracionem quandam, retroacta data, ut illam, re serio perpensa, porrigat Balthasari Janssen, provisorii Bernensi, Vilvordiae agenti, et Vicario praedicto committit, ut de gubernatione et evolutione domus Vilvordiensis curam habeat.*

Reverende Admodum Domine Confrater. Pater Isfridus Domini vicarii defuncti secretarius, duo petivit nomine Bernensis provisoris, agentis modo Vilvordiae in domo a Bernensibus coempta. Primum constitutionem procurae his insertam, quam stylo nostro ad mentem ipsius, retroacta data, conceptam, mitto ipsi tradendam, si modo Reverentia Vestra nullum inconveniens advertat in illius usu, quam fallendis Hollandorum oculis prae se ferre volunt Bernenses in casu vexae. Verentur quippe, ne si ipsis suboleat, emptiones fieri a Bernensibus, singulae singulis religiosis assignatae portiones exstinguantur, magno ipsorum damno.

Placebit Reverentiae Vestrae dictum provisorum ad te vocare, instrui de omnibus, et afflictis omni meliori modo opem ferre. Non puto subesse fraudem, quando haec, quam adjunxi, Domini Praelati Bernensis procuratio satis ampla fidem facit, virum istum rebus temporalibus administrandis industrium. Ne quid tamen subsit, rimabitur Reverentia Vestra et omnia ordine disponet. Poterit suo tempore computus exigere.

Alterum dispositioni vestrae relinquo. Petebat autoritate nostra tres religiosos, qui cum dicto provisorio Vilvordiae morantur, ipsius obedientiae subijci, quod ad abbatem proprium specialiter pertinet. Erit curae vestrae ipsum audire et statuere, salvo Domini Abbatis proprii jure, quod pro eorum salute et populi aedificatione videbitur opportunum, et leges, si necesse sit, pro loci commoditate, quem lustrare poterit, praefigere.

Videor me audivisse a Knechtstedensibus, qui hic nuper erant, meditari Bernenses istos coloniam suam ad territorium Juliacense

transferre. Verum ea in re dispiciat Reverentia Vestra, ut translationem istam non tentent, nisi sub clausulis per Statuta, Dist. 4, Cap. 10 praefixis. Venitque notandum cum pater-abbas Bernensis apud Batavos exstinctus sit, totum jus illius ad Abbatem Praemonstratensem devolutum esse.

Expectamus tum de salvo-conductu ab archiduce pro nobis impetrando, tum de vicariatus vestri successu aliquid nuntiari. Quo citius obtinebitur gratia ista, eo melius.

Si contingat iteratam ab Hispanis irruptionem fieri versus has partes, uti fert rumor et de facto circa Guisiam, decem hinc horis tantum distantem, coeunt, imploramus pro hac domo ad copiarum ducem aliquas commendatitias, et preces apud bonum Deum vestras. Obligabitur magis ac magis :

Praemonstrati, 16 octobris 1652.

Reverentiae Vestrae addictissimus
in Christo servus et confrater,
Fr. Augustinus de Scellier,
Abbas Praemonstratensis et Generalis.

(Notitie : Recepi 25 Oct.).

Afschrift van brief. Archief Abdij van Berne, Kopieboek, II, blz. 252.

BIJLAGE 6

28 octobris 1652. *Libertus de Pape, abbas Parcensis et vicarius generalis pro circariis Brabantiae et Frisiae, Balthasari Janssen, provisorii Abbatiae Bernensis, communicat, sese pro illo accepisse ab Abbate Generali Augustino Le Scellier procuracionem quandam ad emenda et procuranda bona, de qua inter illos personaliter agendum.*

R. D. Provisori Bernensi.

Hisce diebus accepi a Rmo. D. Generali procuracionem quandam super persona R. V. ad emenda et procuranda bona, illius nomine, in fraudem uti insinuat Hollandorum. Habeo in mandatis personaliter vobiscum desuper agendi; quia autem estimo rem illam non adeo festinare, putarem illam conferentiam differri posse in opportunum diem, qua forte Bruxellis existerem, sin minus poterit mihi R. V. intimare contrarium et paratum me tenebo ad impletionem mandatorum Rmi D. Generalis et ero semper D. Provisor R. V. etc. Parcho, 28 octobris 1652.

Minuut van brief.

Archief Abdij van Berne, afd. I, V E (verworven stukken).

Afschrift. Kopieboek, II, p. 253, nr 8.

BIJLAGE 7

14 septembris 1657, 23 octobris 1657. *Canonici Bernenses Cornelius van Grinsven, Augustinus Ketelaars et Gulielmus Bosch coram abbate Bernensi Leonardo Bosch die 14 septembris 1657 Bruxellis in refugio Abbatiae Parcensis, eligunt Rev. Dom. Joachimum Keyzers in coadjutorem dicti abbatis Bernensis, cui electioni die 23 octobris 1657 in Abbatia Parcensi canonici Bernenses Joachimus Keyzers, Augustinus Janssen et Cornelius de Jode sese conformant. Electionem per partes factam Libertus de Pape, abbas Parcensis et vicarius generalis pro Circaria Brabantiae, iisdem diebus rexit et confirmavit, et dein electum in possessionem canonicam instituit.*

Opden veerthienden septembris seesthienhondert sevenenvijftich comparerende den Eerw. Heere Leonardus Bosch, Abt tegenw. des Godtshuys van Berm (sic), geassocieert met sijne beminde medebroeders ende Heeren, Heeren Cornelius Grinsven, ende Augustinus Ketelaars ende frater Guilelmus Bosch, alle religieusen gheprofessit des voorschreven Godtshuys van Berm, ende representerende d'een hellicte van het selve convent, ende vergaert inden huysen van het Godtshuys van Parck tot Brusselle, om te celebreren canonicke electie van eenen coadjuteur, denwelcken naerde afflyvigheydt vanden voors. Eerw. Heere Prelaet soude moghen volghen in syn functie ende ampt totte directie ende bestieringhe vanden resterenden religieusen desselfs Godtshuys van Berm. Eerstmale ghelesen hebbende eene misse vanden H. Gheest ende aengheroepen hebbende denselven door den hymnus Veni Creator Spiritus, soo heeft den Eerw. Heere Libert de Pape, Abt des Godtshuys van Parck als Vicaris ende representerende den persoon vanden Eerwerdighsten Heere Augustinus LeSelier generael der ordre van Premonstrijck (sic) henlieden int cort voorghestelt de goede intentie ende meyninghe vanden voorghemelden Eerw. Heere Prelaet van Berm, ende voorghelesen hebbende uyt die statuten het achste capp. dist. 2 ende 12 capp. dist. 4, sprekende respective vande electie der prelaten ende coadiuteur, henlieden permissie ghegheven ende toeghelaeten van te verkiesen eenen coadiuteur, ende ghedispenseert om swaere ghewigtighe redenen dat deselve electie in twee verscheyde keeren soude moghen geschieden ende voorghehouden hebbende uyt die statuten de weghen ende manieren in het ordre van Premonstrijck ghewoon te observeren, soo hebben sij vercosen den weg vanden H. Gheest vel quasi, ende voor soo vele in hen is, ten iaere ende daeghe voors. ter presentie van mij notaris ende ghetuyghen onderschreven voor wettelijcken coadiuteur naer uytwysen der statuten voors. den Eerw. Heere Joachimus Keyzers, Presbytre, gheprofessit religieus van het voorghemelt Goedtshuys van Berm ende tegenw. prior desselfs ende pastoor van Berlecont (sic),

ende den voors. Heere Vicaris heeft de electie geaccepteert ende in alle solemniteyten van rechte dyer soude moghen wesen gerequireert uyt volheyd des machts, hem bij den Eerwaardighsten Heere Generael ghecommuniceert ende aende voors. Heeren van Berm gheblecken, ghedispenseert. Aldus ghedaen ter presentie van frater Vincentius Wittebol, gheprofessit leeckenbroeder tot Parck, ende Anthoen Hollie, dienaer des voors. Eerw. Heere Prelaet van Parck, als ghetuyghen hier toe gheroepen ende ghebeden. Ende is de minute deser bij de respective Heeren Comparanten ende de ghetuygen onderteeckent.

Ende van mij Notario etc. Quod attestor T. Godleret Not.

Item opden dryentwintichsten october seshienhondert sevenenvijftich, comparerende als voor die Eerw. Heeren Joachimus Keysers, prior des Godtshuys van Berm ende pastoor tot Berlecont, ende Heer Augustinus Janssens, pastoor tot Boeckhoven, ende Heer Cornelius de Jode, religieus, ende alle presbyteres gheprofessit des voors. Godtshuys van Berm ende voor den voors. Eerw. Heere Prelaet van Parck, Vicaris etc. Ende bij hem henlieden voorghehouden de verdeelde electie van eenen coadjuteur des Godtshuys van Berm gheschiedt opden veerthienden septembris lestleden ende ghevraeght synde oft sij, voor soo vele in henlieden is, deselve voor goet wilden houden ende van weerde, ende hen daarmede te conformeren ofte niet, hun daerover in het besunder beraeden hebbende, hebben de twee leste comparanten hen mette selve gheconformeert ende inde electie vanden Eerw. Heere Joachimus Keysers, prior des Godtshuys van Berm etc. gheconsenteert ende denselven van nieuws via Sancti Spiritus vel quasi tot coadjuteur ende tot hunnen toecommente prelaet ghecosen. Ende Heer Cornelius de Jode voorscreven deselve verkiesinghe naer costuyme des ordres gepubliceert, ende vanden voors. Eerw. Heere Prelaet, Vicaris etc., den voorghemelten Heer Joachimus Keysers drij maels ghevraeght sijnde, oft hij inde selve electie consenteerde, naer drij vervolghende antwoorde van consente heeft den voors. Eerw. Prelaet ende Vicaris etc. de electie naerde maniere ende forme van Premonstrijck geaccepteert, ende den voors. Eerw. Heer Joachimus Keysers geconfirmeert in coadjuteur ende toecommente prelaet van Berm voors., ende inghevolghe des costuymen des ordres denselven ghestelt in reele possessie vande geestelijke ende werelijke gouverneringhe des voors. Godtshuys van Berm, voor soo vele als naer uytwijzen des statuten eenen coadjuteur can oft vermagh toecommen. Aldus gedaen binnen het Godtshuys van Parck, ten daeghe, maende ende jaere voors. ter presentie vanden Eerw. Heere Judocus van Yperseel, prior des voors. Godtshuys van Parck, ende Anthoen Hollie als ghetuyghen hier over gheroepen ende ghebeden.

Ende is de minute deser bij de voorschreven heeren comparanten ende ghetuyghen respectelijck onderteeckent.

Ende van mij Thibault Godleret, openbaer Notaris bij sijne Majesteits souvereynen Raede in Brabant geordonneert, geadmitteert tot Brussele residerende. Quod attestor T. Godleret Not.

Gelijktijdig notarieel afschrift.

Archief Abdij van Berne, afd. I, V E (verworven stukken).

Afschrift. Kopieboek, II, p. 255-256, nrs 16-17.

BIJLAGE 8

1 martii 1668. *Libertus de Pape, abbas Parcensis et vicarius generalis pro circariis Brabantiae et Frisiae, Macario Simeomo, Sancti Michaelis Antverpiensis Abbati, delegationem impertit, ut Joachimum Keijzers canonice in abbatem Bernensem instituat atque confirmet.*

Fr. Libertus S. T. Licentiatus, Abbas Parchensis, Rmi Domini Augustini Le Scellier Ordinis Premonstratensis Generalis, in provincijs Brabantie et Frisie vicarius cum potestate substituendi, Rdo admodum et Amplissimo Domino Macario, Abbati Sti Michaelis, confratri suo plurimo honorando, salutem.

Cum Rds admodum Dominus Joachimus Keijzers Ecclesie Bernensis, Ordinis nostri Premonstratensis, Prior, et quondam electus Coadjutor Rdi admodum Domini Leonardi Bosch, ultimi eiusdem ecclesie abbatis, ob mortem et decessum eiusdem in dicte ecclesie abbatem admitti et institui postulaverit, et nos ob publica impedimenta institutionem illius complere non possumus, hinc Rdi D. Generalis predicti et Capituli Generalis auctoritate nobis concessa, R. V. requirimus, et quantum opus est eidem comittimus, ut nomine dicti Rmi D. Generalis prefatum Rdum adm. D. Joachimum Keijzers, electum in abbatem ecclesie Bernensis, instituere, eundemque confirmare, promissionem obedientie et reverentie ab eodem exigere et recipere, et ut omnes Bernensis Ecclesie canonici professi eidem R. D. Joachimo obedientiam, reverentiam et assistentiam promittant, procurare, et reliqua omnia, que pro omnimoda institutione dicti R. D. Joachimi in abbatem Ecclesie Bernensis facienda erunt, nomine Rmi Domini Generalis facere velitis et dignemini, promittentes ratum et gratum habituros, que in hac parte a R. V. iuxta prescriptum statutorum fient et de premissis instrumentum, debite expeditum, nobis transmittere non omittet. Actum 1^a martii 1668.

L.S. Fr. Libertus, Abbas Parchensis et Vicarius.

Origineel op papier.

Archief Abdij van Berne, afd. I, VE (verworven stukken).

BIJLAGE 9

18 februarii 1677. *Libertus de Pape, abbas Parcensis et vicarius generalis pro circariis Brabantiae et Frisiae, fratrem suum Leonem Joannem de Pape, fiscalem Consilii Brabantiae ac praesidem Consilii Privati, certiore facit de evolutione historica Abbatiae Bernensis, quibusque circumstantiis electio canonica abbatialis mense novembri anni 1676 habita fuerit, illi exponit.*

Mon Frère,

Parch, 18 febrarij 1677.

Om U.E. eenige kennisse te geven vande religieusen der Abdije van Berne, dient desen : dat de voorss. Abdije voormaels gefundeert is geweest bij Heusden opde Maese, ende inde Neerlandtsche troubelen is sij ontrint den iaere 1578 door de ketters afgebrandt en gedestruert. Naer dat de meeste troubelen gepassert waren, hebben de overgebleven religieusen hun vergadert binnen 's-Hertogenbosch ende aldaer ontrint den iaere 1621 een convent geformeert. Ende ontrint den selven tijdt, naer doode vanden Heere Abt Vercuylen, heeft Hare Hoogheyt tot de selve Abdije genommeert Heere Jan Moors, den welcken met sijne religieusen naer het overgaen vanden Bosch inden iaere 1629 uijt de stadt geiaeght sijnde, heeft hem met eenige religieusen vertrocken op het huijs van Berne tot Heeswijck inde Majjereije vanden Bosch, ende de andere gestelt hier en daer bij sijne pastoors inde selve Majjerije, en sijn gebleven is possessie van alle hunne goederen inde Majjerije gelegen.

Inden iaere 1641, 20 aprilis, is den voorss. Abt comen te sterven, ende men heeft getracht 't selve in stilte te houden, om aen onse partije d'orsaecke te benemen van iet tegens de goederen van Berne te attenteren. Ende den vicaris generael den welcken doen was, den Heere Abt van Sinte-Michiels tot Antwerpen, heeft daer van kennisse gegeven aen sijne Hoogheyt den Prince Cardinael, den welcken vijt suggestie vanden voorss. vicaris heeft gedeputeert den Heere Abt van Postel, om in het heijmelijck informatie te nemen vande resterende religieusen tot kiesinge van eenen nieuwen Abt, welke informatie aenden voorss. vicaris gesonden is, ende dese is met de selve gegaen naer hare voorss. Hoogheyt, den welcken sonder eenigen vjststell heeft genomineert den Heere Lenaerdt Bosch, den welcken sijne residentie gelijk sijnen voorsaet oock gehouden heeft tot Heeswijck.

Inden iaere 1648, naer het sluijten vanden peijs tusschen sijne Majesteyt ende de Geunieerde Provintien, sijn die van Berne geheelijck gepriveert van alle hunne immeubel goederen, geene vjftgenomen, en de Geunieerde Staten hebben aende overgebleven religieusen elck gegeven een lijfpensioen, te weten aenden Abt 2000, aenden Prior 900 gl., ende aen ideren religieus 500 gl., op conditie van dat sij nergens eenige congregatie ofte convent en soude houden ofte formeren, op pene van te vervallen van alle hunne lijfpensie. Enne om den naem

van Berne geheelijk te vernieten hebben de Geunieerde Staten alle hare goederen doen vercoopen, vijt genomen alleen het huijs tot Heeswijck, t'gene sij hebben gelaten aenden Abt zijn leven gedurende, alwaer hij oock heeft blijven woonen. Dan vreesende, dat naer sijne doodt t'selve huijs, als geconfiskeert, met alle de meubelen die daer inne soude gevonden worden, bijde voorss. Staten soude aengesproken worden, heeft hij van sijne Majesteyt permissie versocht om een refugiehuijs te mogen coopen onder sijñ gebiedt, om henne overbleven meubelen aldaer te mogen salveren, t'gene hem toegestaen is. Ende heeft een huijs gecoght tot Vilvorden, alwaer die van Berne geen convent en hebben willen noch mogen vergaderen, als daer toe van sijne Majesteyt geen permissie gehadt hebbende, ende oock omdat sij niet en soude verliesen hunne lijfpensie, dewelcke vande voorss. Staten hun betaelt wierden; ende hebben aldaer eentelijck gewoont een ofte twee religieusen ende somwijlen dreij naer de gelegentheijt des tijdts, om het huijs en meubelen te bewaren.

Den voorss. Heere Bosch ettelijke jaren abt geweest sijnde en oudt van iaren, opdat de overbleven religieusen naer sijne doodt niet en soude wesen sonder herder, heeft van het Order versocht te mogen hebben eenen Coadiutor, sustinerende dat sijne Majesteyt oft haren Gouverneur in Neerlandt daer inne niet en moeste gekent worde, als van haer verlaten sijnde, ende de Abdije met alle goederen geceedeert aende Geunieerde Provincie, ende van welcke sij hunne alimentatie cregen, ende sij met de resterende religieusen verstroot waren, woonende sonder eenige congregatie ofte convent buijten de jurisdictie van sijne Majesteyt soo tot Heeswijck als in verscheijde andere pastorien inde Maijerije vanden Bosch, de welcke die van Berne met grooten lof tot toe noch hebben blijven bedienen, niet tegen staende de pastorije goederen aen de geuse predicanten gegeven sijn.

Desen volgende hebben de religieusen voor Coadiutor gecosen hunnen prior Heer Joachimus Cesarius, den welcken inden iaere 1668 naer doode vanden Heere Bosch abt geïnstallert is en publiekelijk tot Antwerpen door den Heere Biscop aldaer met de gewoonelijke solemnteijten geweyjt, ende heeft van de voorss. Staten voor sijn leven oock vercregen de bewooninge van het huijs tot Heeswijck, heeft aldaer oock blijven resideren, ende aldaer in october lestleden gestorven.

De resterende religieusen, tot elve in het getal, en hier en daer verstroot, volgens de voetstappen van hunne voorgemelde prelaten, hebben van het Order versocht te mogen kiezen eenen nieuwen overste, ende in deliberatie geleggt sijnde oft men hen soude laten sonder Abt, onder het gouverne van hunnen Prior, ende alsoo laten uijtsterven, is geraetsaem gevonden, dat sij more Ordinis eenen Abt soude kiezen om hunne resterende religieusen, ende preeminentie hunder Abdije, bij een te houden soo lange het mogelijk soude sijn, ofte met Godts helpe daer en tusschen eenige occasie voor viele om hun clooster en convent te herstellen. Ende alsoo aende Overste van het Order niet gelegen en was tot Heeswijck te reijsen, heeft men de religieusen uijt

de Maijereije vanden Bosch tot Vilvorden ontboden, ende aldaer hebben sij november lest leden more Ordinis et via compromissi voor Abt gecosen den Heere Henricus van Dael, pastoor tot Vlijmen inde Maijerie van s'Hertogenbosch, en ter selver ure is hij geïnstalleert en daeggs daer naer gekeert naer sijne pastorijs, al waer hij noch tegenwoordig is.

Soo ick vermijne, hij en heeft noch intentie noch middelen om tot Vilvorden een convent te formeren ende aldaer te resideren, te meer om dat door de fortificatiën aen het casteel van Vilvorden gedaen de helft van hun huys en erfve gedestruet is ende de reste t'gheheel ontvreijt. Geloove dat hij verhoopt van de voors. Geunierde Staten te vercreijgen de wooninge van het huys tot Heeswijck, gelijk sijne voorsaten gehadt hebben, oft bij faute van dien te blijven in sijne pastorijs tot Vlijmen ende aldaer te verwachten t'gene Godts providentie van hun sal gedisponeert hebben.

Dit is het gene ick vande saecke van Berne wete en blijve,
Mon Frère

U. E. geaffectioneerden broeder en dienaar,
Fr. Libert, Abt van Parck.

Parck, 18 februarij 1677.

Originele brief. Algemeen Rijksarchief Brussel, Fonds Raad van State, Nr. 1216.

BIJLAGE 10

4 maii 1677. *Libertus de Pape, abbas Parcensis et vicarius generalis pro Circaria Brabantiae ceteros abbates Circariae, allatis rationibus ex alterutra parte pugnantibus, consulit utrum expediat Dominis Bernensibus Vilvordia conventu erecto abbatem a rege nominandum recipere, an bona Vilvordiensi vendere et in confiniis Majeriae Silvaeducensis conventu erecto in libera abbatibus electione consistere.*

Reverendis admodum et Amplissimis Dominis Dominis Abbatibus Circariae Brabantiae Ordinis Praemonstratensis.

Quia dominus Procurator Generalis Brabantiae juridice agit contra dominos Bernenses, pro cassanda electione abbatibus, nuper ab illis canonice celebrata et adigere intendit ad recipiendum abbatem a Rege nominandum, tanquam habentes fixum domicilium Vilvordia, et major pars dominorum Bernensium cum suo abbate videtur inclinata ad vendendam et relinquendam domum Vilvordiensem, e contra vero dominus prior cum duobus aut tribus intendunt domum Vilvordia retinere, et nuper adhuc aliam domum priori contiguam emerunt, intendentes Vilvordia remanere ibidemque conventum erigere, et quia ab hac controversia videtur pendere conservatio aut extinctio

reliquiarum Ecclesiae Bernensis, et nisi in unam sententiam simul convenient, juxta omnem apparentiam periturae erunt, hinc pro debita directione dominorum Bernensium, consilium et judicium Reverendorum et Amplissimorum Dominorum Abbatum circariae nostrae requiro, utrum scilicet conveniat illis, Vilvordiae remanere ibidemque conventum erigere, et abbatem a rege nominandum recipere, an vero domum Vilvordiensem cum sibi annexis vendere, in loco neutrali et in confiniis Majeriae Silvaeducensis extra jurisdictionem Regis locum quaerere et conventum ibidem erigere et in libera abbatis electione consistere?

Rationes dubitandi.

Pro retinenda domo Vilvordiensis facit :

1. Quod illa vendi non poterit illo pretio quo empti fuit, et sic in casu venditionis domini Bernenses multum sint perdituri.
2. Quod per coemptionem adjunctae domus nuper factam amplius ibi nunc habeatur locus et commodus ad erigendum ibidem conventum.
3. Quod ex occasione quod dominus Procurator Generalis agit pro cassanda electione novi abbatis nuper facta, ex suppositione quod domini Bernenses Vilvordiae habeant suum domicilium, facile ab Aula impetrari poterit consensus erigendi ibidem conventum, acceptando a Rege nominandum abbatem.
4. Quod diversa bona in et circa Vilvordiam sint acquisita, quae dominis Bernensibus bene utilia erunt, si ibidem remaneant, minus vero utilia erunt, si Vilvordiam deserant et procul ab illa domicilium figant.
5. Quod ex gratia Magistratus Vilvordiensis domus sit libera et exempta ab hospitacione militum et ex gratia Statuum libera a solutione impostarum.
6. Quod si domini Bernenses resolvant vendere domum Vilvordiensem, ut se eximant a jurisdictione Regis, forte etiam cogentur vendere reliqua bona circa Vilvordiam acquisita, quod sine gravissimo suo damno et verosimili ruina facere non poterunt.

Pro alienanda domo Vilvordiensis facit :

1. Quod domini Bernenses remanendo Vilvordiae erigendoque ibidem conventum exiguum fructum in populo facere poterunt propter multitudinem monasteriorum ibidem existentium.
2. Quod locus nimis vicinus sit Ecclesiae Grimbergensi, ideoque secundum statuta — distinctio 4, caput 10, numerus 9 — ibidem conventus erigi non possit; unde etiam domini Grimbergenses in emptione domus Vilvordiensis de nimia vicinitate protestati fuerunt.
3. Quod ob dictam vicinitatem exigua spes erit dominis Bernensibus accipiendi aptos novitios, et ampliandi conventum, aut acquirendi novas possessiones, quia locus nimis vicinus est Aulæ Bruxellensi.

4. Quod oppidum Vilvordiense, ante conclusum, nunc apertum sit, et domus pluribus ruinis et injuriis exposita, quam si ruri consisteret.

5. Quod presens domus sit valde caduca et ruinosa, nullo modo accommodabilis pro erigendo conventu, sed nova pro conventu extruenda esset, ad quod faciendum desunt nummi; et vicini non contribuent, sed potius obsistent.

6. Quod si domus Vilvordiensis rationabili pretio vendatur, illis nummis in confiniis Majeriae Sylvaeducensis commoda domus pro conventu extrui poterit; ubi in populo fructificare poterunt, animas vicinorum lucrari, subsidium ab illis sperare, curas suas pastorales administrare, et in vitam suorum pastorum poterunt invigilare. Bona autem circa Vilvordiam acquisita per aliquem receptorem poterunt administrare; nec timendum quod per Regem cogentur ea dividere, si inter se domini Bernenses manserint concordēs et nullus fiscalem regium suscitet.

Super praemissis consilium Reverendorum et Amplissimorum Dominorum peto et maneo illorum omnium observantissimus in Christo servus et frater.

Parcho 4 maii 1677.

Fr. Libertus Abbas Parchensis
et Vicarius.

Infrascriptus censeo nondum esse conventum erigendum neque in uno neque in altero loco, et electionem canonicam factam manutenendam.
fr. Servatius, Abbas Averbodiensis.

Infrascriptus haud iudicat expediens Vilvordie a Bernensibus conventum esse constituendum ut fixum domicilium ob 2dam potissimum, pro alienanda domo, rationem in Statutis nostris fundatam.

fr. Laurentius, Abbas Grimbergensis.

Infrascriptus censet opiniones praescriptorum Amplissimorum D. D. Abbatum esse optimas: ubi unus dicit, in neutro adhuc loco conventum esse erigendum, et electionem factam esse manutenendam, alter vero nimiam locorum vicinitatem culpat. Sed ad acta Vilvordie in electione nemo respicit, ubi nobis praesentibus ab omni conventu Bernensi petitum et responsum fuit se velle ibidem instituere conventum, et secundum consuetudinem Circarie Brabantie, regulam et statuta Ordinis, unanimiter in posterum servare, indeque ad electionem processum fuit.

fr. Cornelius, Abbas Diligemensis.

Originele brief.

Archief Abdij van Berne, afd. I, VI B.

BIJLAGE 11

24 julii 1677. *Libertus de Pape, abbas Parcensis et Vicarius generalis pro circariis Brabantiae et Frisiae, cum Consilium Brabantiae electionem abbatialem Henrici van Dale cassare tentet, regimen Abbatiae Bernensis Cornelio de Jode, Lucae S'Jongers et Theodoro Bedix, religiosis Bernensibus, ad tempus committit.*

Quoniam iuxta decreta capitulorum generalium Ordinis Praemonstratensis annorum 1657 et 1660 vacantibus abbatibus utrumque regimen illarum ad Patrem Abbatem aut illius locum supplementem spectat, et R.D. Cornelius de Jode, prior Bernensis, ob pretensam sententiam seu actam in consilio Brabantie, 25 maii 1677 latam, Abbatiam Bernensem vacare credit et sustinet, nos infrascripti, ad quos in tali eventu regimen abbacie spectare dignoscitur, debitam illius curam gerere volentes, regimen illius in spiritualibus et temporalibus donec mota difficultas contra R. Adm. D. Henricum van Dale, Abbatem, sine huius preiudicio, in Consilio Brabantie terminata fuerit, tribuimus et committimus RR. DD. Cornelio de Jode, Priori, Lucae S'Jongers, et Theodoro Bedix, Religiosis Bernensibus, ut iuxta modificationem et limitationem in iuncta acta Capituli Generalis anni 1663, 22 aprilis, expressam, Abbatiam Bernensem aut illius reliquias regant et administrent, in virtute s. obedientie precipiendo, mandantes ut dictum regimen acceptent et reliqui omnes, ad quos pertinet, pro talibus illos suscipiant, et quia intelligimus prefatum R. Cornelium de Jode uti Priorem post latam supra memoratam sententiam aliqua ordinasse aut mandasse absque previa autorisatione a nobis habita et ea propter nulliter, hinc ea cassamus et annullamus. Acta in nostro monasterio Parchensi, 24 julii 1677. In fidem signavimus et sigillo nostro muniri fecimus.

Adiunctum extractum « Ex actibus Capituli Generalis celebrati anno 1663, 22^e aprilis et sequentibus; ex sessione nona ».

Minuut van mandaat.

Archief Abdij van Berne, afd. I, VI B (verworven stukken).